

K recepcii kultúrno-kritických textov A. Matušku z tridsiatych rokov 20. storočia v slovenskom a českom kultúrnom prostredí (Tido J. Gašpar, Ferdinand Peroutka)

MAGDALENA BYSTRZAK, Katedra středoevropských studií FF UK, Praha

BYSTRZAK, M.: On Reception of The Cultural and Critical Articles by A. Matuška Written in the 1930s in the Slovak and Czech Cultural Enviroments (Tido J. Gašpar, Ferdinand Peroutka)
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 2, p. 81 – 103.

The present literary historical study focuses on reconstructing the outer circumstances of the cultural life in the first half of the 1930s, which had a significant influence on reception of Alexander Matuška's early work in the Slovak enviroment. The study consists of two chapters – the first one deals with an attempt at unifying the Slovak cultural enviroment on the national basis in the name of the slogan by Tido J. Gašpar „Dajme sa dokopy“ („Let's get together“), the other one presents Slovak polemics concerning the Czech monthly *Přítomnost*, which Matuška cooperated with in the 1930s. The material resource of the research is provided by selected society and culture magazines, which were used as a platform for the clashes of world views and were the most influential media of the times. (*Přítomnost*, *Slovenské pohľady*, *Elán*, *DAV*, *Pero*, *Nový svet*, *LUK* etc.). Against a background of the selected polemics over Alexander Matuška, which also involved Tido J. Gašpar and Ferdinand Peroutka, the author of the study takes account of the ideological clashes in the Slovak cultural life of the 1930s. What becomes the centre of attention is the conflict between the Slovak and the Czechoslovak identities and the confrontation between the modern paradigm of Slovak culture and its traditional form, i.e. the arguments between the progressive and conservative parts of the Slovak cultural elites. Matuška's juvenile critical gesture along with the reactions it triggered are thus interpreted as part of a wider discourse structure – intense contemporary discussions on the cultural dimension of the so called „Slovak issue“.

Key words: the 1930s, polemics, Slovak issue, Alexander Matuška, Tido J. Gašpar, Ferdinand Peroutka

Juvenilné kritické state Alexandra Matušku z tridsiatych rokov 20. storočia boli v kultúrnom priestore prvej Československej republiky inak prijaté v slovenskom a inak v českom prostredí. Kým na Slovensku vyvolali najmä negatívne ohlasy, v Čechách bolo

na ne nazerané menej kriticky, a to ako na súčasť modernizácie slovenskej podoby národnej kultúry. Keďže ich recepcia zodpovedala dominantným dobovým (spoločensko-politickým aj kultúrnym) témam, je dôležité vnímať Matuškovu kritické gesto v širšom kontexte kultúrneho života tých čias.

Matuškovu polemiku o podobe a perspektívach vývinu národnej kultúry rámcovali súveké diskusie k tzv. slovenskej otázke. Vyzdvihovanie samostatnosti slovenskej kultúrnej identity, konfrontácia modernej paradigmy slovenskej národnej kultúry s jej tradičnou podobou – alebo konflikt medzi „pokrokárstvom“ a „konzervatizmom“ – a napokon zápas s kultúrnou periférnosťou a snaha „dobehnúť Európu“, určovali pohyby vo vnútri slovenského kultúrneho života tridsiatych rokov 20. storočia. Tieto parciálne tematické okruhy so silným a mnohokrát využívaným polemickým potenciálom tvorili základné konštanty dobového kultúrneho rozmeru „slovenskej otázky“, ktorá nebola problémom výlučne nacionálnym, ale komplexným problémom slovenskej národnej existencie, teda aj existencie kultúrnej.¹

Z Matuškovho hľadiska bolo zmyslom kultúrnej existencie Slovenska v tridsiatych rokoch 20. storočia zvýšiť kultúrnu úroveň malého národa a otvoriť ho vonkajším podnetom, t. j. slovenskú kultúru modernizovať a podľa českého vzoru „europeizovať“.² Obrátenou stranou mince bola kultúrna zaostalosť – v kritikovom vnímaní kľúčový problém národného vývoja –, ktorá bránila vytvoriť konkurencie schopné kultúrne prostredie. Matuškovu kultúrno-kritické texty z tridsiatych rokov 20. storočia treba ale vnímať ako cieľavedomú snahu zaútočiť na konzervatívny, z hľadiska politických preferencií najčastejšie ľudácky tábor slovenskej kultúrnej elity, ktorý v tridsiatych rokoch tvoril reálnu politickú a súčasne aj kultúrotvornú silu. Svetonázorová spriaznenosť kritika s ľavicovým prostredím DAV-u a jednoznačné považovanie sa za slovenského „pokrokára“, mnohokrát vyúsťujúce do obviňovania z konzervatizmu a spiatočníctva členov kultúrnej obce

¹ „Slovenskí spisovatelia významnú časť svojej tvorivej energie vyčerpávali pri polemikách s teóriou československej národnej jednoty a pri apelocho o riešenie problémov Slovenska“ (Pozri: VAŠŠ, Martin: *Slovenská otázka v 1. ČSR (1918 – 1938)*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011, s. 243). Zdôrazňovanie spätosti nacionálneho a kultúrneho rozmeru tzv. „slovenskej otázky“, pri širšom pohľade na kultúrne dianie v tridsiatych rokoch, celkovo problematiku zužuje do nacionálnych česko-slovenských konfliktov.

² Za zmienku stoja veľmi podnetné poznámky Oskára Čepana na okraj úvah o próze slovenského naturizmu: „Hlasy, ktoré sa v polovici tridsiatych rokov prihovárali za poeurópcenie slovenskej literatúry, mali už iný podtext ako bezprostredne poprevratové. Tentoraz už nešlo o číre doháňanie zameškaného, ale o cieľavedomú koordináciu vývinových ciest. Nová generácia medzičasom už odvrhla niekdajšie kozmopolitické ‚gestá európanstva‘, ktorými sa kedysi literatúra domáhala urýchlenného napodobňovania všetkého, čo bolo vo svete à jour. Rovnako aj problém pôvodnosti sa prestával vidieť v írečitej, folklór-norodol'ubskej výnimočnosti či konvenčnosti diela. Hľadal sa v aktuálnych hodnotách moderne a pokrokovovo ponímaného humanizmu“ (ČEPAN, Oskár: *Kontúry naturizmu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977, s. 84). Kultúrna situácia Slovenska v tridsiatych rokoch 20. storočia bola podľa Matušku zaťažaná tradíciou z čias 19. storočia, poznačená intelektuálnou stagnáciou a určovaná národnoobrodeneckou paradigmou. Jednou zo základných intencií Matuškovho „gesta európanstva“ bolo poukazať na kontinuitu slovenského myslenia a pretrvávajúce anachronické národné ideály. Matúška chcel túto paradigmatickú kontinuitu medzi minulosťou a prítomnosťou prerušiť, nastoliť v kultúre novú štartovaciu čiaru. Matuškov postoj k tzv. slovenskej otázke bol preto progresívny a antitradicionalistický, orientovaný na vývin, rýchle napredovanie.

s inou svetonázorovou orientáciou, v diskusiách o tzv. slovenskej otázke určovali Matuško kritické gesto.

Článok tvoria dve prípadové štúdie – prvá venovaná Matuškovkej polemike s Tidom J. Gašparom z roku 1935, druhá venovaná ohlasu na Matuškovu kultúrno-kritické texty publikované v rokoch 1934 – 1935 v Peroutkovej *Prítomnosti*.

Dajme sa dokopy! V mene národnej jednoty

Dr. M.: Čítal si poslednú Prítomnosť? Nadáva tam ktosi škandalóznym spôsobom na slovenské pomery.

Smrek: Týka sa to Elánu?

Dr. M.: Bože chráň!

Smrek: Tak ma do toho nič. Všetkých takzvaných mudrcov si netreba všímať a robiť ich populárnymi.³

„Strašne málo nás je v pomere k úlohe, ktorú nám nová prítomnosť položila na plecia“, písal J. Smrek v úvodníku prvého čísla *Elánu* z roku 1931, „je to úloha, aby sme ako živá jednotka nefigurovali iba na mape, ale i vo vedomí kultúrnej Európy“.⁴ Súbežne s myšlienkou europeizovať slovenskú kultúru napriek malej početnosti kultúrnej elity sa v tridsiatych rokoch 20. storočia zrodili viaceré pokusy „dostať rozkydaných a rozvadených Slovákov dohromady“⁵ a určiť im spoločné ciele a východiská. Vyjmúc viaceré skupinové iniciatívy,⁶ popularitu získala aj výzva „Dajme sa dokopy!“ z roku 1932,⁷ ktorej autorom bol Tido J. Gašpar – okrem iného blízky Smrekov spolupracovník v *Eláne*, „salónny autonomista“⁸ a polonofil.⁹ Na stránkach spoločenského týždenníka *Nový svet* T. J. Gašpar od roku 1935 uverejňoval fejtóny v rubrike *O čom je reč?* V jednom z nich napísal: „Pravda, moja výzva znela na adresu literárneho sveta, ale isté je, že s tým úmyslom, aby tento na spoločnom programe zjednotený duchovný svet mohol sa stať takto dosť mohutným faktorom pre mravné donucovanie praktického sveta a k sústredeniu všetkých slovenských síl v spoločnú aktivistickú vôľu schopnú s úspechom vymáhať a realizovať slovenský životný program.“¹⁰

³ Narážka z roku 1930 na esej *Hra na fujaru a pokrok*, ktorú Matuška publikoval v českej *Prítomnosti* (CHROBÁK, Dobroslav: Dva letmé pohľady za záclonu. In: *Elán*, roč. 1, 1930, č. 4, s. 6).

⁴ SMREK, Ján: O solidaritu. In: *Elán*, roč. 2, 1931, č. 1, s. 1.

⁵ GAŠPAR, Tido J.: O čom je reč? In: *Nový svet*, roč. 10, 1935, č. 3, s. 5.

⁶ Myslím tým napríklad trenčianskoteplický I. zjazd mladej slovenskej inteligencie z roku 1932, ktorého sa zúčastnilo viacero predstaviteľov mladej slovenskej inteligencie bez ohľadu na svetonázorovú orientáciu. Diskutovalo sa o spoločenskom poriadku, verejnom živote a postavení Slovenska v ČSR. Zjazd iniciovala redakcia regionalisticky orientovaného časopisu *Politika* (1931 – 1938). Nepriamou reakciou na trenčianskoteplický zjazd bol zjazd agrárnej mládeže vo Zvolene z roku 1933. Z kultúrnych iniciatív, ktoré hľadali „spoločného menovateľa“ slovenských kultúrnych elít, treba zmieniť napríklad Kongres slovenských spisovateľov z roku 1936.

⁷ GAŠPAR, Tido J.: Dajme sa do kopy! In: *Pero*, roč. 1, 1932, č. 2, s. 1 – 2.

⁸ Sám Gašpar sa označil za „salónneho autonomistu“ v *Slovenskom literárnom almanachu* z roku 1931 (ed. Štefan Letz a Dobroslav Chrobák). Pozri tamže, s. 43.

⁹ V *Eláne* – okrem Stanislava Mečiara, Janka Alexyho a Ľubomíra Rubacha – Tido J. Gašpar často publikoval články s poľskou tematikou.

¹⁰ GAŠPAR, Tido J.: O čom je reč? In: *Pero*, roč. 1, 1932, č. 2, s. 5, podč. M. B.

Gašparova výzva, pôvodne zverejnená v roku 1932 v časopise *Pero*, sa v priebehu nasledujúcich rokov vracala na stránky časopisov dvojakým spôsobom: ako tá správna diagnóza vystihujúca dobovú ideovú roztrúsenosť slovenskej kultúrnej elity alebo *per negationem* ako objekt výsmechu zo strany ľavicových spisovateľov. T. J. Gašpar pritom uverejnil viacero textov, v ktorých sa vracal k problému nejednotnosti slovenskej kultúrnej elity. Ako príklad možno uviesť článok *Triedenie duchov*¹¹ uverejnený v *Slovenských pohľadoch* v roku 1932, článok *Živá literatúra*¹² z časopisu *Pero*, ktorý vznikol na podnet ankety *Živá literatúra v národe* z roku 1934 v rámci debát *Svet v prerode* vysielanej Radiožurnálom Praha¹³ a jeden z početných fejtónov v rubrike *O čom je reč*¹⁴ v časopise *Nový svet* z roku 1935. Napriek tomu, že z literárnohistorického hľadiska zaujímal T. J. Gašpar ako spisovateľ silnú pozíciu v dobovom literárnom poli,¹⁵ jeho koncepcia „dať Slovákov dokopy“ sa nestala pre tridsiate roky emblematická. Nebola to však okrajová záležitosť – celkovo ju generovala dobová kultúrno-spoločenská situácia, v ktorej sa slovenská intelektuálna elita v tridsiatych rokoch 20. storočia ocitla. Navyše sa nepriamo odvolávala na koncepciu národa, ktorú možno pracovne pomenovať ako etnocentrickú, čím T. J. Gašpar nadviazal na konzervatívnu líniu v politickom slovenskom myslení.¹⁶

Gašparovu koncepciu treba uviesť všeobecným konštatovaním, že „dať Slovákov dokopy“ pôvodne znamenalo pokúsiť sa nájsť kompromis medzi ľavou a pravou stranou spisovateľskej obce. Ľavicovo orientovaní literárni kritici a spisovatelia chápali túto myšlienku ako prejav Gašparovho konzervatívneho (romantického, idealistického) zmýšľania, no kontext v akom sa pôvodne objavila, interpretovali ako súčasť jeho štylizácie do pozície sociálne vnímavého a pokrokového autora.

Diferencovanosť slovenskej kultúrnej elity mala z Gašparovho hľadiska politické príčiny. Vyplývala z faktu, že ako Slováci „božekáme, škriekame alebo vzdycháme (...) na rudej polnici, alebo národnej fujare“.¹⁷ Vychádzajúc z národného princípu, z túžby zmeniť tvár zeme pod Tatrami, apeloval T. J. Gašpar na „spoločný boj proti hriechom kapitalistického imperializmu“¹⁸ a rovnako zdôrazňoval, že syntéza dvoch protikladných ideových systémov – alebo „Marxa a Ježiša“¹⁹ – je možná a žiadaná.²⁰ Primárnym predmetom

¹¹ GAŠPAR, Tido J.: *Triedenie duchov*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 48, 1932, č. 7 – 8, s. 496 – 502.

¹² GAŠPAR, Tido J.: *Živá literatúra*. In: *Pero*, roč. 2, 1934, č. 10, s. 1 – 2.

¹³ Okrem Tida J. Gašpara za Slovensko sa v ankete zúčastnili Vítězslav Nezval za Česko a Jiří Mahen za Moravu.

¹⁴ GAŠPAR, Tido J.: *O čom je reč?* In: *Pero*, roč. 1, 1932, č. 2, s. 5.

¹⁵ Odvolávam sa na známu koncepciu poľa (*champ*), ktorú predložil Pierre Bourdieu (Pozri BOURDIEU, Pierre: *Pravidla umění. Vznik a struktura literárního pole*. Brno : Host, 2009). „Silná pozícia Gašpara v dobovom literárnom poli“ vystihuje okrem iného jeho vplyvné (mocenské) postavenie v slovenskom kultúrnom priestore tridsiatych rokov 20. storočia. Ako príklad uvediem, že Gašpar uverejňoval svoje mienkotvorné texty v početných slovenských kultúrnospoločenských časopisoch (disponoval publikačným priestorom v *Eláne*, *Slovenských pohľadoch*, *Novom svete*, *Pere* a pod.) a takto aktívne utváral a určoval poprevratovú slovenskú kultúrnu klímu.

¹⁶ Pozri PICHLER, Tibor: *O nacionalizme, konzervativizme, modernizme v časopise Prúdy*. In: *Etnos a politis. Zo slovenského a uhorského politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2011, s. 92 – 109.

¹⁷ GAŠPAR, Tido J.: *O čom je reč?* In: *Pero*, roč. 1, 1932, č. 2, s. 1.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Tamže.

²⁰ Pre porovnanie pozri PAŇÁK, Fero: *Marx a kresťanský svetový názor*. In: *LUK*, roč. 2, 1931, č. 7 – 10, s. 147 – 148.

Gašparovho záujmu nebola ideová diferenciácia vo vnútri kultúrneho života, ale údajná súdržnosť spisovateľskej elity zdôvodnená kmeňovou kategóriou „slovenskosti“. V diskurze kresťansky založených autonomistov (národnárov, neoštúrovcov²¹), vrátane T. J. Gašpara, takto chápaná „slovenskosť“ mala centrálné postavenie.²² Značná časť spisovateľov, v publicistike obzvlášť, reagovala na sociálnu krízu, v ktorej sa Slováci v tridsiatych rokoch 20. storočia ocitli. „Špás na bok, vravím“, písal T. J. Gašpar, „mnoho je príznakov rapidného mohutnenia tábora chudoby. Množia sa nielen rady skutočných pšochárov a troškárov vyobcovaných z výhod dnešného sveta veľkým prírastkom nezamestnaných, ale pribúda i umelých a módných bedárov. Príznakmi tohto pribúdania sa vyznačuje psyché našich dní“.²³ Tým sa ale otvára viacnásobná perspektíva, keďže za sociálne slabších považoval T. J. Gašpar v republike Slovákov a dôvody ich pauperizácie a proletarizovania nachádzal v pražskom centralizme, ktorý „nevie nakrmiť všetkých, ale štope len jednu časť“.²⁴ V tridsiatych rokoch je zaujímavý aj ďalší problém, ktorý svedčí o univerzálnom dosahu sociálnych problémov. V manifeste básnickej skupiny Postup z roku 1933 písal napríklad Pavol G. Hlbina s výrazným protibolševickým tónom: „Z nás ‚postupistov‘ niektorí budú tvoriť aj sociálne verše a diela so sociálnou tendenciou. A tu nám musí byť jasno: pracovať pre lepši sociálny zajtrajšok v mene Božom, nikdy nie bez Boha.“²⁵ V podobnom duchu písal aj Koloman Geraldini, aktívny publicista a taktiež člen skupiny Postup, v liste adresovanom P. G. Hlbinovi z roku 1932: „Vidím tie tisíce a milióny ľudí – vlastne tvorov, ktorí sa plazia po kolenách a prosia o skyvu chleba tých, ktorí sa radi nazývajú dobrodincami sveta – ľudstva. Je to strašné! V tomto sa topí celý svet – triedna rozvrstvenosť – hrob ľudskosti. (...) Nemyslí na národ! Je to síce ťažké, ale záujem rovnosti, demokracie, socializmu je vyšší a svätejší. (...) Myslel by si po tomto všetkom, že som marxista? Nie, ani zďaleka nie. A to už preto nie lebo som Slovákom.“²⁶

V tejto súvislosti Gašparov príklon k sociálnym otázkam nebol v kruhoch kresťansky a národne orientovaných spisovateľov ojedinelý. Pilier jeho koncepcie vytváralo síce triedenie duchov na „pánov a bedárov“ alebo „nasýtencov a hladných“,²⁷ často dokonca

²¹ Odvolávam sa na stručnú typológiu politických orientácií slovenských spisovateľov, ktorú predložil Michal Chorváth (Pozri: CHORVÁTH, Michal: Je potrebný – je možný? Kongres slovenských spisovateľov. In: CHMEL, Rudolf (ed.): *Kongres slovenských spisovateľov 1936*. Bratislava : Tatran, 1986, s. 8 – 15). Zdôraznil v ňom tri hlavné ideologické prúdy, ktoré formovali vtedajší kultúrny život – autonomistický (alebo neoštúrovský), československý (alebo čechoslovakistický, novohlasistický) a davistický (internacionalistický).

²² Pri používaní termínu „kmeňový nacionalizmus“ sa Pichler odvoláva na klasifikáciu Antona Štefánka: „Kmeňový nacionalizmus“ je interpretovaný ako uzatvárajúci sa do seba, jazykocentrický a zdôvodňovaný tradíciou. Náprotivkom „kmeňového nacionalizmu“ je podľa Štefánka „československý/štátotvorný nacionalizmus“, ktorý získava stredoeurópske dimenzie (PICHLER, Tibor: O nacionalizme, konzervativizme, modernizme v časopise Prúdy. In: *Etnos a polis. Zo slovenského a uhorského politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2011, s. 106 – 107). Dodám, že Matuška zastáva inú pozíciu vo verejnom priestore, keďže odmieta aj slovenských autonomistov, aj hlasistickú/prúdistickú generáciu. Prijíma slovenskosť ako axiómu, no reflektuje ju na pozadí širšieho, európskeho diania.

²³ GAŠPAR, Tido J.: Dales. In: *Elán*, roč. 2, 1932, č. 5, s. 1.

²⁴ GAŠPAR, Tido J.: Triedenie duchov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 48, 1932, č. 7 – 8, s. 498.

²⁵ HLBINA, Pavol Gašparovič: Literárna družina Postup. In: *Elán*, roč. 4, 1933, č. 2, s. 4.

²⁶ GERALDINI, Koloman – HLBINA, Pavol Gašparovič, LA SNK, sign. 169 B 15.

²⁷ GAŠPAR, Tido J.: Triedenie duchov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 48, 1932, č. 7 – 8, s. 496.

používal slovník príznačný pre komunisticky orientovaných publicistov („proletárska kultúra“, „vševládny kapitál“, „beztriedny človek“, „boj o spravodlivosť“, „meštiacka mentalita“, „panovanie kapitalisticko-hrabivého systému nad svetom“, „vykorisťovanie zo strany mocnejších“ a pod.),²⁸ ale jeho formulácie navodzujú celkovo iné otázky, ako tie, ktoré by bolo možné pripísať spisovateľom a publicistom združeným okolo DAV-u. Gašpar píše: „Na pravom boku stoja mocní tohto sveta – vševládny kapitál s prívieskom svojho vedeckého servilizmu²⁹ – a na ľavom sa zas hýbe ľud a duchovní hájníci slovenského poľa.“³⁰ V tom zmysle sa T. J. Gašpar nevyhol zjednodušujúcemu triedeniu duchov v republike na národnom princípe – na vládnucich Čechov a utláčaných Slovákov. Vychádzajúc z uvedeného, slovenskí spisovatelia alebo „duchovná obrana Slovenska – armáda pera“,³¹ by sa mali na nacionálnom princípe a bez ohľadu na svetonázorové rozdiely ako „jedna kompánia ducha“³² združiť proti českému (pražskému) centralizmu. „Žiť v stálej mobilizácii svojej duchovnej obrany“³³ je úloha malých národov. Národná kultúra je totižto „duchovná forma boja o život“.³⁴ Označenie „boj o spravodlivosť“ (chápaný ako boj o národnú a sociálnu rovnoprávnosť v rámci ČSR) mal takto protičeský podtext a nacionalistický tón. Na základe tejto apriórnej tézy – nevyhnutnosti „boja o spravodlivosť“ – T. J. Gašpar zdôrazňoval, že „autonomizmus, regionalizmus, kultúrna samobytnosť alebo komunizmus, áno, ešte i slovenský komunizmus, všetko je len detail“.³⁵ To zas znamená, že dominujúcim integračným prvkom nebola podľa Gašpara ideová spriaznenosť, ale „daná zhora“ a „prirodzená“ príslušnosť k národu.

K výzve „Dajme sa dokopy“ sa T. J. Gašpar vrátil na stránkach *Nového sveta* v roku 1935. Je zaujímavé, že výrazne odstúpil od hľadania vskutku krkolomnej syntézy kresťanskej a komunistickej optiky a zdôrazňoval potrebu integrovať Slovákov ako národ: „Treba, aby sa Slováci nedelili a nedali škatuľkovať ani na vládnych, ani na opozičných, ale aby sa všetci do chlapa dali do kopy a tak utvorili skutočnú a integrálnu celok.“³⁶ V podobných intenciách sa odvolával na T. J. Gašpara aj Andrej Žarnov – autonomisticky a kresťansky založený básnik v článku *Zbytočné triedenie duchov* z roku 1933: „Je akýmsi zlovykom triediť umelcov, spisovateľov i vedeckých pracovníkov nie dľa hodnoty ich diela, ale dľa vierovyznania. (...) Nakoľko u nás vždy prevládala zložka katolícka a evanjelická, duchovných pracovníkov rozdeľovali a rozdeľujú na

²⁸ Výber z Gašparových článkov uvedených vyššie.

²⁹ Pod pojmom „vedecký servilizmus“ Gašpar chápe gesto českého prof. Václava Vážneho, ktorý viedol Jazykovedný odbor Matice slovenskej a ujal sa prípravy *Pravidiel slovenského pravopisu* (1931). Pravidlá vniesli do pravopisnej normy mnohé bohemizmy, čo sa stretlo s odporom slovenskej kultúrnej verejnosti. Dokonca vznikol aj manifest podpísaný 128 spisovateľmi, novinármi, prekladateľmi a redaktormi, ktorí PSP rozhodne odmietli. Došlo aj k personálnym zmenám v Matici slovenskej. V článku sa Gašpar zvykne odvolávať na 12. máj v Matici – ide o deň odmietnutia PSP na valnom matičnom zhromaždení v roku 1932 v Martine.

³⁰ GAŠPAR, Tido J.: Triedenie duchov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 48, 1932, č. 7 – 8, s. 496 – 497.

³¹ GAŠPAR, Tido J.: O čom je reč? In: *Pero*, roč. 1, 1932, č. 2, s. 1.

³² Tamže.

³³ GAŠPAR, Tido J.: Živá literatúra. In: *Pero*, roč. 2, 1934, č. 10, s. 1.

³⁴ GAŠPAR, Tido J.: Triedenie duchov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 48, 1932, č. 7 – 8, s. 496.

³⁵ Tamže, s. 499.

³⁶ GAŠPAR, Tido J.: O čom je reč? In: *Pero*, roč. 1, 1932, č. 2, s. 5.

*katolíkov a evanjelikov.*³⁷ V tomto zmysle možno jadro výzvy „Dajme sa dokopy“ vymedziť ako pokus vytvoriť silný národný kolektív opierajúci sa o stabilnú národnú identitu. To, čo by sa dalo nepresne pomenovať ako „pocit národného ohrozenia“, zapôsobilo obzvlášť na národne orientovaný tábor slovenskej kultúrnej elity a prejavilo sa v pokuse zjednotiť slovenskú intelektuálnu vrstvu na národnom princípe. Rovnako to zapríčinilo, že vo vnútri slovenského kolektívu, sprevádzaného pocitom krehkosti vlastnej identity, vznikla akási symbolická bariéra kritickosti, ktorú neslobodno prekročiť. Medzi dvoma vojnami ju prekračovali „pokrokoví“ davisti, prekročil ju začiatkom tridsiatych rokov aj Alexander Matuška, ktorému jeho oponenti prisúdili rolu národného renegáta a odrodilca.

Túto tézu potvrdzuje polemicky ladený článok Michala Chorvátha *Dajme sa dokopy*³⁸ z roku 1935, ktorý sa dá považovať za jednu z mála dobových obrán Matuškových postojov. M. Chorváth v ňom vystúpil ako „príslušník revolučnej literárnej obce“,³⁹ vo vlastnom vnímaní pokrokár a politicky angažovaný literárny kritik ideologicky spriaznený s A. Matuškom. Reagoval na článok A. Žarnova *Za porozumenie v ríši ducha*,⁴⁰ v ktorom A. Žarnov – odvolávajúc sa na Gašparovu výzvu – zaútočil okrem iného na Matuškov články kriticky hodnotiace slovenských literátov v *Prítomnosti*. „*Kedysi volal Tido Gašpar: Dajme sa dokopy!*“, písal A. Žarnov, „*z reči a tlačeného slova však dosiaľ neprišlo ku skutkom. (...) Za porozumenie v slovenskej ríši ducha musí však pracovať i kritika. (...) Tam ste mali defilé slov spisovateľov v Prítomnosti v skreslenom krivom obraze Matuškovom. Možno tento Matuška nikdy už viac ničoho nenapíše. Načo mu bude takáto sláva?*“⁴¹ Jadro polemiky medzi M. Chorváthom a A. Žarnovom však spočívalo v dôraze na možnú podobu národnej kultúry a Matuškov príklad poslúžil skôr ako pomôcka k objasneniu základných svetonázorových rozporov. A. Žarnov totižto A. Matušku označil za nezodpovedného kritika, ktorý nielen šíri falošné správy v českej tlači o slovenskom literárnom živote, ale najmä zohráva úlohu poškodzovateľa slovenských kultúrnych záujmov a ďalej ako kritika, ktorý znásobuje roztrúsenosť slovenskej literárnej scény a bráni dosiahnutiu kultúrnej (národnej) integrity. Písal: „*Odmietaj treba tento druh kritik a informácií hlavne preto, že vnášajú do duchovného života zmätok neopodstatnením príčiny úsudku.*“⁴² V tomto zmysle zreteľne určil mantinely vo vnútri národnej kultúry, v ktorých sa autor (spisovateľ, literárny kritik, publicista a pod.) môže pohybovať.

Vráťim sa ale k M. Chorváthovi, ktorý podobu vzťahov vo vnútri slovenského kultúrneho života ilustroval konštatovaním, že „*potľapkávanie pliec je na dennom poriadku a nik sa neopovažuje povedať smelšie slovo*“.⁴³ Ono smelšie slovo patrilo samozrejme nielen A. Matuškov, ale i „revolučnej literárnej obci“, ku ktorej sa hlásil aj M. Chorváth.

³⁷ ŽARNOV, Andrej: Zbytočné triedenie duchov. In: *Pero*, roč. 2, 1933, č. 1, s. 5.

³⁸ CHORVÁTH, Michal: Dajme sa dokopy. In: *Cestami literatúry*. Zv. 1. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1979, s. 135 – 137.

³⁹ Tamže, s. 135.

⁴⁰ ŽARNOV, Andrej: Za porozumenie v ríši ducha. In: *Elán*, roč. 5, 1935, č. 10, s. 1 – 2.

⁴¹ Tamže.

⁴² Tamže, s. 2.

⁴³ CHORVÁTH, Michal: Dajme sa dokopy. In: *Cestami literatúry*. Zv. 1. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1979, s. 137.

Pravda, Chorváthovou snahou bolo v prvom rade diskvalifikovať A. Žarnova ako konzervatívne zmýšľajúceho autora. Matuškov články M. Chorváth nevnímal preto ako „etapu priepastného rozchodu ľudí“,⁴⁴ ale ako angažované gesto, ktorého odmietnutie slovenskou kultúrnou verejnosťou bolo výsledkom pretrvávania slovenských integračných snáh v mene hesla „Dajme sa dokopy“: „Či vie [A. Žarnov], že *Matuška musel prejsť všetkými literárnymi revuami, ktoré rad-radom odmietali uverejniť odhalenie neslýchaného literárneho škandálu?*“⁴⁵ *Že neodôvodnene, je zrejme už z tohto obratu, ktorý nastal vo väčšine revui po odtlačení Matuškovho článku v Prítomnosti. (...) A celý tento stav, uvedomte si to, p. Žarnov, je len výsledkom snahy ‚Dajme sa dokopy‘, ktorá má omnoho väčší úspech, ako sa nazdávate.*“⁴⁶ M. Chorváthovi išlo o holistickú predstavu tvorivého subjektu, kde politická orientácia, životné postoje a pod. presahovali do spisovateľskej a literárnokritickej praxe. Je triviálne zdôrazňovať, že odtiaľto pramenila dialektika života a literatúry, ktorú ľavicoví a marxisticky orientovaní autori radi vyzdvihovali. Z tejto pozície M. Chorváth A. Žarnovovi vyčítal, že si praje vytvoriť „*estétsku spoločnosť, akadémiu, ktorá sa zaoberá neskutočnými otázkami*“.⁴⁷ Polemiku medzi A. Žarnovom a M. Chorváthom je takto možné vnímať ako stret dvoch koncepcií úlohy spisovateľa/literárneho kritika v spoločnosti. Na jednej strane išlo o dobovú obdobu „práce v službách národa“ („dať sa dokopy“ ako pracovať na spoločnom diele, kultúrny život chápať ako integračný faktor národnej komunity, aktivizovať sa na poli národného života v mene národnej kultúry, slovenských vzdelancov považovať za privilegovanú spoločenskú vrstvu), na strane druhej zas o kritické a ideologicky angažované vystupovanie voči kultúrnym nedostatkom (chápané ako stimul kultúrneho vývinu a v zásade aj povinnosť „pokrokového“ kultúrneho činiteľa), ďalej o zdôrazňovanie hodnoty myšlienkového samostatnosti, no napokon hľadanie styčných bodov na úrovni svetonázoru, nie príslušnosti k národnému celku. Takto sa v dobovom rámci v ľavicovom (nielen davistickom) prostredí interpretoval jeden z viacerých rozporov medzi „tradičným“ a „novým“, medzi „konzervatívnym“ a „pokrokovým“, kde možný pokrok národnej kultúry súvisel v prvom rade s jej kritickou reflexiou.

T. J. Gašpara sa mohol osobne dotknúť portrét z roku 1934 v známom Matuškovom cykle *Portrétov slovenských spisovateľov*, ktoré vyšli na stránkach *Prítomnosti*. A. Matuška sa tu venoval otázke nadmernej štylizovanosti Gašparovej prózy, reagoval však aj na ideologickú rovinu jeho textov: „*Literárnu a nie životnú inšpiráciu ukazujú v plnej sláve jeho veci, dotýkajúce sa ako-tak súčasného života. A ukazujú ešte čosi iné: jeho prastarú, starootcovskú ideológiu.*“⁴⁸ Ideologické rozpory medzi protagonistami sporu A. Matuška obzvlášť zdôraznil v eseji *O čom je reč?*,⁴⁹ ktorá vznikla na podnet jedného z viacerých Gašparových fejtónov na stránkach *Nového sveta*. Aj tu A. Matuška narážal

⁴⁴ Tamže, s. 135.

⁴⁵ Ide o polemické vystúpenia proti J. E. Borovi, ktorého Matuška obvinil z plagiátu a napodobňovania F. X. Šaldu.

⁴⁶ CHORVÁTH, Michal: Dajme sa dokopy. In: *Cestami literatúry*. Zv. 1. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1979, 136 – 137.

⁴⁷ Tamže, s. 137.

⁴⁸ MATUŠKA, Alexander: *Dielo I*. Bratislava : Tatran, 2010, s. 97.

⁴⁹ Tamže, s. 113 – 116.

na problém autorovej literárnej štylizácie alebo na Gašparove „profesionálne krasoreč-níctvo“,⁵⁰ resp. „pestovanie výrazového a myšlienkového salónnictva“.⁵¹ Gesto T. J. Gašpara-spisovateľa implikovalo však gesto T. J. Gašpara-kultúrneho činiteľa. Išlo totiž o Gašparovo umelecké sebautváranie a jeho verejnú prezentáciu v dobovom kultúrno-politickom rámci: „to, čo sa tu pestuje, nie je myšlienka socializmu, ale kaplánsky idealizmus, plný ušľachtilosti.“⁵² Príklon T. J. Gašpara k sociálnym otázkam (ako aj príklon ostatných „neoštúrovcov“) Matuška interpretoval ako neautentický: „Tvárte sa tým, čím ste, a nekoketujte s niečím len preto, že chcete byť zaujímaví.“⁵³

Jednou zo špecifických tém Matuškových juvenílií bola aj myšlienka obsiahnutá v hesle „Dajme sa dokopy“, na ktorú A. Matuška kriticky nadväzoval viackrát, a to tam, kde zdôrazňoval význam individuálnej tvorivosti a názorovej samostatnosti. V tridsiatych rokoch (a čiastočne aj potom) sa A. Matuška štylizoval do pozície nezávislého (hoci nie apolitického) intelektuála, ktorý akékoľvek unifikujúce snahy, obzvlášť v oblasti kultúry, spravidla odmietal. Skôr než T. J. Gašpar uverejnil v časopise *Pero* svoj článok *Dajme sa dokopy*, v debutovej eseji *Hra na fujaru a pokrok* z roku 1930 A. Matuška ironicky písal: „A husi idú za gunárom. ‚Aby všetni jedno boli‘, jeden za všetkých – všetci za jedného, v jednote je sila a, bude jeden ovčinec a jeden pastýr‘...“⁵⁴ Nie je preto prekvapujúce, že reagoval nielen na T. J. Gašpara-literáta, ale aj na T. J. Gašpara-autora hesla „Dajme sa dokopy“. Text *Usmernenie v slovenskej literatúre v Prítomnosti* z roku 1935 je preto možné čítať ako Matuškovu gestu, ktoré zavŕšilo predošlé snahy diskvalifikovať ideu jednoty slovenskej kultúrnej obce. Zaujímavým spôsobom sa tu zauzľuje príbeh sporu, keďže A. Matuška priamo reagoval nielen na Gašparovu výzvu, ale aj na spomenutý článok A. Žarnova *Za porozumenie v ríši ducha*.⁵⁵ Jadro textu spočívalo pritom v kritike snahy integrovať Slovákov do jednotného celku na akomkoľvek princípe, nezávisle na tom, či túto snahu vyslovil A. Žarnov alebo T. Gašpar. „Bude sa treba aj tu spýtať: za čo sa máme dať dokopy a proti čomu. Lebo len takto možno prekaziť, aby sa táto krajina nestala, a tentoraz už definitívne, Kociúrkovom.“⁵⁶ Keďže sa Matuškovu gestu utváralo v súlade s individualizmom, nekompromisnosťou, programovou kritickosťou a snahou europeizovať slovenskú kultúru, tak súhlas s výzvou „Dajme sa dokopy“ reprezentoval preňho v prvom rade výsledok osobného konformizmu. Ten sa v širšom meradle stával brzdou vo vývine literatúry a národnej kultúry vôbec: „Spisovatelia nejakého národa, to je niečo celkom iné ako – odpusťte za trivialitu! – futbalová jedenástka národa. Čo je vo futbale prihrávkou, a teda mravne cenné, môže v literatúre byť mravným defektom.“⁵⁷

⁵⁰ Tamže, s. 114.

⁵¹ Tamže.

⁵² Tamže, s. 116.

⁵³ Tamže.

⁵⁴ Tamže, s. 27.

⁵⁵ V polemike sa Matuška dodatočne odvolával na glosu Petra Prídavka z časopisu *Nový svet*. Pozri PRÍDAVOK, Peter: Bastardná literatúra. In: *Nový svet*, roč. 8, 1933, č. 13, s. 8. Išlo o reakciu A. Matušku na tzv. „aféru v Bahňanoch“ z rokov 1933 – 1934, čiže spor o tvorbu Gejzu Vámoša, zahájený po publikovaní Vámošovho textu *Žid severu a juhu v Slovenských smeroch* predlohy neskoršieho románu *Odlomená haluz* (Pozri BARBORÍK, Vladimír: *Prozaik Gejza Vámoš*. Bratislava : SAP, 2006, s. 99 – 111).

⁵⁶ MATUŠKA: *Dielo I*. Bratislava : Tatran, 2010, s. 126.

⁵⁷ Tamže.

Spory o výzvu „Dajme sa dokopy“ nadobudli výrazný osobný charakter, keď T. J. Gašpar na úvod fejtónu v rubrike *O čom je reč?* poznamenal: „*O tom, že pyšný františkánin, opitá baba, chudé prasa a ‚originálny‘ Matuška – to sú vám rad radom a všetko smiešne veci! Tie si nemusia povedať, dajme sa dokopy.*“⁵⁸ Išlo o pokus uviesť A. Matušku na „pravú mieru“ vyhýbaním sa dialógu s ním (používajúc jazyk T. J. Gašpara prostredníctvom „*ustupovania pred inváziou drzosti*“⁵⁹) a symbolicky ho vytesniť na okraj spisovateľskej komunity: „*Hlúpost' predsa nie on vynášiel prvý, ani drzosť. Tie odjakživa chodia ‚per pazúch‘, ako siamské dvojčatá a celý Matuška je len jednou z ich pozdných kópií.*“⁶⁰ Na tento typ osobného zaujatia nájdeme dostatok príkladov v dobovej kultúrnej publicistike – aj v tomto prípade išlo o obrannú reakciu, výpoveď situovanú v konkrétnom historickom momente, ktorá svojím významom nepresiahla dobový rámec.

Je vidieť, že pokusy „emancipovať“ slovenskú kultúru a súčasne určiť jej formu a obsah vyplývali z viacerých svetonázorových prostredí. Takto vnímam úsilie A. Matušku a M. Chovátha (tzv. pokrokárov spriaznených s davistami) a ďalej A. Žarnova a T. J. Gašpara (tzv. konzervatívcoov alebo „neoštúrovcov“) napriek tomu, že riešenia, ktoré ako predstavitelia opačných svetonázorových táborov ponúkli, so sebou nekorešpondovali. Kým národný tábor slovenskej kultúrnej elity sa orientoval na interné problémy slovenského kultúrneho života (v tom zmysle sa uzatváral do seba, „slovenskú otázku“ vidiel v úzkom národnom rámci, uprednostňoval etnocentrické chápanie národa a pocit národnej súdržnosti), tak „pokroková“ strana apelovala na vyhýbanie sa familiarizmu, obzvlášť národného charakteru, a zdôrazňovala potrebu „držať sa osve“.⁶¹ Zopakujem ale, že pre pokrokárov v tridsiatych rokoch 20. storočia integrujúca bola kategória „ideologického“, nie „národného“.⁶² Išlo preto o opačné tendencie v rámci snahy tvarovať slovenský kultúrny dnešok a kladenie dôrazu na iné aspekty kultúrneho (ideového) rozmeru „slovenskej otázky“. T. J. Gašpar rozmyšľal v kontexte emancipácie národnej kultúry dostredivo, pričom stredom záujmu bola národná komunita. A. Matuška zas vnímal národ, a teda aj národnú kultúru v univerzálnych, ak chceme, európskych súvislostiach, a odvolával sa na potenciálnu konkurencieschopnosť slovenskej kultúry v širšom nadnárodnom rámci. Preto sa u A. Matušku okrem iného objavila výrazná tendencia zbaviť slovenskú kultúru regionálneho alebo folklórneho svojrázu, ktorý cez optiku Prahy nadobudla.⁶³

⁵⁸ GAŠPAR, Tido J.: O čom je reč? In: *Pero*, roč. 1, 1932, č. 2, s. 5.

⁵⁹ Tamže.

⁶⁰ Tamže.

⁶¹ CHORVÁTH, Michal: Dajme sa dokopy. In: *Cestami literatúry*. Zv. 1. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1979, s. 135.

⁶² Na okraj pripomeniem známy výrok Ladislava Novomeského, ktorý predložil v diskusii na Kongrese slovenských spisovateľov: „Mne je blízky Nezval. Nie preto, že je Čech, ale preto, že je posledným slovom moderného básnictva. Jilemnický, Král, Poničan atď. stoja v blízkosti Olbrachta, Neumanna, Horu, Seiferta atď. nie preto, že by si pokladali za povinnosť urobiť radosť snaživým zberateľom epizód v česko-slovenských stykoch, ale preto, lebo sú si blízki pohľadom na svet a myslením. Mostom medzi kultúrnym dňaním českým a slovenským a spojivom medzi nimi môže byť len spoločný svetonázor, spoločný cieľ“ (Pozri: Diskusia. In: CHMEL, Rudolf (ed.): *Kongres slovenských spisovateľov 1936*. Bratislava : Tatran, 1986, s. 109).

⁶³ Riešenia „slovenskej otázky“ pochopiteľne prichádzali aj z českej strany. Išlo o pestrú – avšak disporčnú škálu názorov – od unifikujúcich oba národy na národnom alebo politickom princípe v mene

Peroutkovčina. Príspevok k „slovenskej otázke“ v *Přítomnosti*

Niektoré odmietavé reakcie na polemické Matuškovy vystúpenia podstatne ovplyvnil fakt, že kľúčové texty z rokov 1930 – 1938 publikoval v českej *Přítomnosti*. Tento nezávislý týždenník bol v tridsiatych rokoch 20. storočia viackrát terčom kritiky zo strany slovenskej kultúrnej obce, ktorá časopis vnímala v prvom rade ako významné mienkotvorné médium podporujúce pražský centralizmus a čechoslovakizmus. V celorepublikovom meradle však slovenskej verejnosti prekážal fakt, že propaguje obraz Slovenska ako (kultúrnej) periférie. F. Peroutka pritom uverejňoval rôznorodé, často výstižné texty slovenských a českých autorov s ambíciou podať objektívnejšiu správu o východnej časti republiky. Zdá sa preto, že týždenník na Slovensku získaval široký ohlas najmä vďaka aféram, ktoré vyvolali viaceré dobové „kauzy“, obzvlášť kauza o tzv. „slovenskom probléme“ z roku 1929.⁶⁴

Ideová línia *Přítomnosti* nebola pritom výlučne čechoslovakistická – blížila sa k liberalizmu, demokratizmu, antikomunizmu a antifašizmu. Jiří Brabec podotýka, že F. Peroutka hlásal „pozíciu stredú“ s jasne vyhraneným antiromantickým postojom: „*Usiloval hodnotiť spoločenské procesy ‚solidne‘, chcel stáť na reálné, pevné pôde, z ktorej lze odmietať široce chápaný romantizmus, ktorý nemá v realistické dobe čo dělat.*“⁶⁵ V týchto súvislostiach zastávala *Přítomnost* v diskusii o kultúrnom rozmere „slovenskej otázky“ kritickú pozíciu voči tej časti slovenského prostredia, ktoré bolo národne a autonomisticky orientované. Z čechoslovakistického hľadiska budovania štátu⁶⁶ boli slovenskí národnári pochopiteľne vnímaní ako rozvratný a dezintegračný živel. Ich údajná romantická tvár (považovaná za anachronickú) sa rovnako stala predmetom kritiky, ktorú *Přítomnost* – ako pokrokový mienkotvorný časopis – viedla. F. Peroutka, ktorý sa na stránkach *Přítomnosti* snažil kriticky analyzovať najmä české kultúrne, spoločenské a politické problémy

ideológie etnického alebo politického čechoslovakizmu, po názory zdôrazňujúce odlišnosť Slovenska, vyplývajúcu z osobitej historickej skúsenosti, iného národného charakteru a podobne. Oficiálna ideológia čechoslovakizmu, vďaka ktorej bolo možné opodstatniť existenciu republiky v širšom medzinárodnom rámci, zapríčinila značný nepomer v českej reflexii „slovenskej otázky“ – českí intelektuáli často zdôrazňovali potrebu udržiavať štátnu celistvosť a emancipačné, obzvlášť autonomistické snahy Slovákov v rámci republiky odmietali (T. G. Masaryk, F. Peroutka a mnoho ďalších). O to viac slovenská verejnosť vítala pochopenie pre národnú odlišnosť, pričom kritiku „centrománskych záchvatov“, ako sa o politike centralizmu priamo vyjadril F. X. Šalda, pozorne vnímala.

⁶⁴ Myslím tým reakcie na článok V. Štěcha *Slovenský problém a slovenská literárna kritika*, ktorý *Přítomnost* zverejnila v roku 1929 v 18. čísle týždenníka. Posledný komentár k debate o tzv. „slovenskom probléme“ obsahuje 39. číslo z októbra tohto istého roku. Predpoklad, že *Přítomnost* získavala na Slovensku ohlas vďaka aféram, potvrdzuje komentár Josefa Jelšovského na okraj debaty o „slovenskom probléme“: „Vo Vašom časopise rozpútala sa debata okolo slovenčiny, a to tak, že za niekoľko dní *Přítomnost* stala sa na Slovensku známym časopisom, ale aj najnenávidenejším. A to bez dôvodu, lebo veď článok V. Štěcha obsahoval len jeho osobné názory, a redakcia dáva prístup o tejto veci i slovenským činiteľom“ (JELŠOVSKÝ, Josef: Slovenský problém (dopisy). In: *Přítomnost*, roč. 6, 1929, č. 23, s. 366).

⁶⁵ BRABEC, Jiří: Spisovatelé v proměnách poválečného světa. In: PAPOUŠEK, Vladimír a kol.: *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1924 – 1934*. Zv. 2. Praha: Academia, 2014, s. 112.

⁶⁶ Narážam takto na ťažiskové viacväzbové dielo F. Peroutku *Budování státu*, ktoré vyšlo knižne v rokoch 1933 – 1936.

považoval slovenské autonomistické hnutie (obzvlášť to ľudácke) za záležitosť provinčného charakteru.

„Slovenská otázka“ nebola predmetom pravidelného záujmu časopisu. No často bola prezentovaná ako problém, ktorý treba nutne riešiť a analyzovať. „*Slovenská otázka nebola brána s plnou vážnosťou, problém slovenský nenašiel svojho muža. Šli sme na Slovensko bezprogramovane, nemajúc potuchy o tom, s jakými poměry se tam setkáme*“, ⁶⁷ písal už v roku 1924 jeden z Čechov, ktorí sa po prevrate ocitli na východe republiky. Na stránkach *Přítomnosti* nechýbal ani triezvy prístup k veci s ambíciou pokarhať Čechov za kultúrne povýšenectvo: „*Větší vina je na Čechích. (...) V českém denním tisku se píše o Slovensku jako o Africe*.“ ⁶⁸ Nachádzame však aj komentáre, ktoré slovenskú identitu (národnú, jazykovú, kultúrnu) jednoznačne odmietali a národnú emancipáciu Slovákov považovali v duchu čechoslovakizmu za pokračovanie „chyby otcov“. ⁶⁹ Slovenskú kultúru prezentovali zas ako zaostalú, menej diferencovanú alebo jednoducho nepríťažlivú. Sám F. Peroutka sa na margo polemiky o A. Matuškoví na adresu slovenskej kultúrnej zaostalosti vyjadril takto: „*Slovenská literatura je psychologicky asi v tom stavu, v jakém byla česká, když ji před čtyřiceti lety J. S. Machar rozbouřil svou ostrou kritikou Hála*.“ ⁷⁰

Pokladať *Přítomnost* za jednostranne orientovaný, ba až protislovenský týždenník, bola v konečnom dôsledku doména slovenských národne orientovaných kruhov. ⁷¹ Pritom ani slovenská komunistická ľavica nemala k *Přítomnosti* zhovievavý postoj, keďže podľa komunistov išlo o časopis, ktorý je nástrojom v rukách vládnucej buržoáznej triedy. ⁷² Na opačnej (českej) strane barikády prevládala zas mienka, že akákoľvek zmienka o Slovensku v *Přítomnosti* sa stretáva s apriórnym odporom slovenskej verejnosti. F. Peroutka zdôrazňoval: „*Vždy jedna strana, jedna skupina vystoupila: hle, já jsem Slovensko! A vymáhala, aby to bylo uznáno, a aby nikomu jinému slovenský duchovní kredit nebyl již poskytován. Řekl jsem si: takový muž, který Slovensku rozumí tak, aby se to všem líbilo, vůbec neexistuje*.“ ⁷³ V týchto súvislostiach si A. Matuška pochopiteľne nezvolil neutrálny publikačný priestor. ⁷⁴

⁶⁷ HEINZ, František: Jak si počínati na Slovensku. In: *Přítomnost*, roč. 1, 1924, č. 16, s. 242.

⁶⁸ MÜLLER, B.: Chyby Čechů a chyby Slováků. In: *Přítomnost*, roč. 1, 1924, č. 42, s. 660.

⁶⁹ Za „chybu otcov“ čechoslovakisti považovali kodifikáciu spisovnej slovenčiny.

⁷⁰ V tom zmysle Peroutka priamo nadviazal na spory o českú kultúrnu orientáciu z deväťdesiatych rokov 19. storočia, na ktoré sa odvolával Matuška pri spomienkach na skupinu R-10. Pozri: PEROUTKA, Ferdinand: Nevíte o někom, kdo rozumí Slovensku? In: *Přítomnost*, roč. 12, 1935, č. 47, s. 738.

⁷¹ „A pražská tlače (mohli by sme pojem rozšíriť a povedať: česká tlače – okrem niekoľkých málo výnimiek) – tvorí o Slovensku a o slovenských veciach mienenie skreslené, ktoré na Slovensku vzbudzuje odpor a rozčarovanie, v širokých vrstvách českého publika okrem toho nedôveru k slovenským ľuďom z hľadiska štátnej a nacionálnej spoľahlivosti, a akúsi snahu podceňovať všetko, čo nesie punc rýdzej slovenskosti, nech už je to slovenská kniha, slovenské umenie, slovenské hospodárstvo a obchodné podnikanie, v prvom rade ovšem slovenská politika“ (PRÍDAVOK, Peter: Pražská tlače a Slováci. In: *Nový svět*, roč. 9, 1934, č. 7, s. 8).

⁷² „A nakoľko pán Peroutka v *Přítomnosti* vôbec prejavil svoje názory v otázkach slovenských, teda v otázkach spadajúcich do oboru národnostnej politiky, tu jeho slová vždycky boli klasikou ukážkou ideológie malomeštiackej českej inteligencie, ktorej sa dostalo v novom štáte mocenskej pozície“ (CLEMENTIS, Vladimír: Přítomnost sa zaujíma o Slovensko. In: *DAV*, roč. 6, 1933, č. 11 – 12, s. 158).

⁷³ PEROUTKA, Ferdinand: Nevíte o někom, kdo rozumí Slovensku? In: *Přítomnost*, roč. 12, 1935, č. 47, s. 737.

⁷⁴ Resp. publikačný priestor využil. Matuška priamo v úvodnej poznámke k článku, v ktorom odhaľoval plagátorstvo J. E. Bora, zdôraznil, že text odmietla redakcia *Smerov, Slovenských pohľadov a Elánu*.

S týždenníkom *Prítomnosť* A. Matuška dlhodobo, aj keď nárazovite, spolupracoval. V roku 1934 tu uverejnil cyklus *Portrétov slovenských spisovateľov*⁷⁵ a odhalil plagiátorstvo J. E. Bora. V *Prítomnosti* napokon publikoval aj svoj debut z roku 1930 *Hru na fujaru a pokrok*, vtedy ešte pod pseudonymom „rm“.⁷⁶ Význam publikačného priestoru, ktorý F. Peroutka A. Matuškovu ponúkol, je z tohto hľadiska v tridsiatych rokoch kľúčový – uvedené texty tvoria zásadnú časť kritikovej ranej tvorby (debut, v tej dobe najrozsiahlejší literárno-kritický výstup, zahájenie jednej z kľúčových literárnych afér tridsiatych rokov).⁷⁷

Nedostatok publikačných možností v slovenskej tlači prispel k Matuškovmu predpokladu, že ozajstné kritické kultúrnospoločenské fórum na Slovensku absentuje,⁷⁸ resp. že kultúrny život naďalej podlieha nacionálnemu zreteľu, čo bol v radoch ľavicových „pokrokov“ často frekventovaný názor. Iný problém spočíval aj v malej početnosti slovenskej kultúrnej elity, keď do tých istých kultúrnospoločenských a literárnych revuí prispievali tí istí autori. Samotný fakt, že sa A. Matuška pokúšal vystupovať nezávisle alebo jednoducho nevystupovať ako „kamarátsky referent“, mal na publikáciu jeho textov v *Prítomnosti* rozhodujúci vplyv.⁷⁹ Prostredníctvom *Prítomnosti* sa síce zúčastnil otvorenej diskusie, avšak „*dišancia od domácich hľadísk*“⁸⁰ spájala aj A. Matuškovu blíz-

Článok nakoniec uverejnila *Prítomnosť*. Pozri: MATUŠKA, Alexander: Historka zo slovenskej literatúry (Empirické podvody transcendentálneho kritika). In: MATUŠKA, Alexander: *Dielo I*. Bratislava : Tatran, 2010, s. 61.

⁷⁵ *Portréty* obsahujú poznámku pod čiarou: „Viem veľmi dobre, že sú stĺpce slov. literárnych časopisov otvorené nielen šmahľovaniu, ale i kritike a považujem preto za nutné poznamenať, že tento článok nepíšem „len tak“ a že není náhoda, že vychádza na týchto miestach: bolo mi sľúbené teplé miesto, i nedolal som“ (Pozri: MATUŠKA, Alexander: *Portréty slovenských spisovateľov*. In: *Prítomnosť*, roč. 11, 1934, č. 28, s. 444). Matuška do cyklu zaradil portrét Martina Rázusa, Jána Hrušovského, Tida J. Gašpara, J. C. Hronského, Mila Urbana, Gejzu Vámoša, Petra Jilemnického, Jána Smreka, E. B. Lukáča, Joža Nižnánskeho, Daňa Okáliho, J. Roba Poničana, Laca Novomeského, Fraňa Kráľa a Andreja Žarnova. F. Hečko, V. Beniák, D. Chrobák, J. Kostra, M. Chorváth, K. Bezek, R. Fábry, Š. Krčméry sú len okrajovo spomenutí v súhrnnom portréte *Ostatní*. Pozri: MATUŠKA, Alexander: *Dielo I*. Bratislava : Tatran, 2010, s. 89 – 111.

⁷⁶ K článkom publikovaným v *Prítomnosti* patria ešte *Usmernenie v slovenskej literatúre* (1935) polemicky naladené voči Tidovi J. Gašparovi, *Čím bol Slovensku Vajanský* (1937) a *Česká a slovenská literatúra* (1938).

⁷⁷ Z plagiátorstva bol v tridsiatych rokoch 20. storočia obviňovaný nielen J. E. Bor, ale aj Dobroslav Chrobák a Milo Urban. Aférou, ktorá presiahla literárny rámec, bol spor o tvorbu Gejzu Vámoša, známy ako „aféra v Bahňanoch“. Davisti vyvolali napokon aféru okolo prideľovania krajských literárnych cien. Všetky tieto udalosti sa stretli so značným ohlasom na stránkach dobovej kultúrnospoločenskej a literárnej tlače.

⁷⁸ Môžeme, pochopiteľne, s týmto tvrdením polemizovať a vnímať ho ako súčasť Matuškovho zaujatého postoja. Pokusom vytvoriť kritické myšlienkové fórum bol napríklad regionalistický časopis *Politika* (založený v roku 1931). Isteže, osobnú kapitolu tvorí samotný príbeh slovenskej kultúrnospoločenskej a literárnej žurnalistiky v tridsiatych rokoch 20. storočia, resp. jej trpenie finančnou podvýživou, problémy s periodicitou, menšia diferencovanosť oproti českej spôsobená menším slovenským trhom a pod.

⁷⁹ Sám Peroutka takto objasnil dôvody prijatia Matuškových článkov do tlače: „1. aby to byl skutečně kritik, ne kamarátský referent, ne reprezentant onoho směru, kterému Slováci hezky říkají „potlapkávání“, 2. aby byl školen na moderních kritických metodách, 3. aby uměl dobře psát. Zdálo se mi – a pořád se mi ještě zdá – že p. Matuška všechny tyto požadavky splňuje“ (in: PEROUTKA, Ferdinand: Nevíte o někom, kdo rozumí Slovensku? In: *Prítomnosť*, roč. 12, 1935, č. 47, s. 738).

⁸⁰ MATUŠKA, Alexander: *Dielo IV*. Bratislava : Tatran, 2014, s. 61.

ke prostredie *DAV-u*. A. Matuška pritom nebol jediným autorom spriazneným s ľavicovo orientovaným *DAV-om*, ktorý v pražskom týždenníku publikoval – Čech Josef Rybák⁸¹ sa na stránkach *DAV-u* venoval nielen politike a literatúre, ale aj grafike a architektúre.⁸² Neznamená to ale, že *Přítomnost* obhajovala akúkoľvek odrodu ľavice, naopak, značný ohlas v českej verejnosti vyvolala známa anketa časopisu *Proč nejsem komunistou* (1925 – 1926), ktorej záverečné posolstvo je možné v skratke uznať za obranu individualizmu a liberalizmu. Preto sa Matuškov príklon k slovenskej ľavici javí ako relevantný v súvislosti s odmietavým postojom voči konzervatizmu,⁸³ ktorý *Přítomnost* na svojich stránkach priam pestovala. „Pokrok“ a „orientácia na zmenu“ boli axiómy Matuškovho raného kritického gesta a zrejme ich mladý formujúci sa kritik vyhľadával nielen v prostredí slovenskej ľavice. Niet pritom pochyb, že pre mladého začínajúceho autora bola príťažlivá aj spoločenská prestíž časopisu, jeho celorepublikový dosah a široká čitateľská odozva.

Přítomnost sústavnejšie vnášala do diskusie o slovenskom literárnom živote prvky kriticismu. V rokoch 1924 – 1938⁸⁴ sa v rubrike *Literatura a umění* objavilo niekoľko článkov o slovenskej tematike, pričom väčšina z nich posudzovala slovenský literárny život cez optiku českého, viac štruktúrovaného a vyspelejšieho kultúrneho (v tom aj inštitucionálneho) zázemia. V roku 1926 v rovnakom duchu napísal stály spolupracovník *Přítomnosti* zameriavajúci sa na slovenské otázky B. Müller: „*Mladé slovenské literatuře chybí poctivá kritika. Otevřená a přímá. Nekamarádská. (...) Slovenské literatuře chybí literární časopisy. Jsou, ale je jich málo. (...) Slovenské knize potom chybí literární rubriky jednotlivých slovenských časopisů.*“⁸⁵ Sporadicky boli zverejnené aj všeobecnejšie úvahy o nedostatkoch slovenskej literárnej kritiky: „*Slovensku v minulosti a také Čechám hodně určovali národní i politický směr literáti. Za dnešní politicky zbědované situace čeká tato práce na slovenské i české literáty tím více. Jak jest na to slovenská literární obec připravena kritikou? Slabě, ba velmi slabě.*“⁸⁶ Alebo (anonymne v poznámkach mimo rubriky o literatúre a umení, pri porovnávaní kondície českej a slovenskej literárnej kritiky): „*Slovenští umělci by konečně neměli zapomínati na to, že oni jsou reprezentanty, nositeli a tvůrci národní kultury. (...) Žádati shovívavost v posuzování uměleckých děl znamená dobrovolně znehodnocovati sebe sama.*“⁸⁷ Pri spracovávaní slovenských kultúr-

⁸¹ Pozri: RYBÁK, Josef: Literární Slovensko staré a hlavně nové. In: *Přítomnost*, roč. 3, 1926, č. 4, s. 55 – 56.

⁸² Rybák ako prvý pomenoval Školu umeleckých remesiel v Bratislave ako „bratislavsky bauhaus“ (Pozri: RYBÁK, Josef: Bratislavsky bauhaus. In: *DAV*, roč. 4, 1931, č. 2, s. 11 – 12).

⁸³ Lubomír Lipták o slovenskej ľavici písal: „Ako pracovnú hypotézu, vychádzajúc zo slovenských dejín za posledných sto rokov, určil som si štyri znaky prítomné v rôznej intenzite a štruktúre v politike všetkých subjektov, ktoré sa sami označovali ako ľavicové, ktoré ako také vnímali súčasníci alebo ich takto zaraďuje historiografia: 1. Kritickosť k spoločenským štruktúram, inštitúciám a javom, a to v širokom spektre od ekonomického a spoločenského usporiadania až po spôsob a štýl života, 2. Orientácia na zmenu, 3. Dôraz na dynamickosť zmien, 4. Cieľavedomá snaha o rozšírenie pozitívnych dôsledkov zmien na čoraz širší okruh obyvateľstva, počínajúc tretím stavom cez robotnícku triedu až k akýmkoľvek menším a hendikepovaným skupinám“ (LIPTÁK, Ľubomír: Ľavica na Slovensku v 20. storočí. In: *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava : Kalligram, 1999, s. 235 – 236).

⁸⁴ Prvé číslo *Přítomnosti* vyšlo 17. januára 1924.

⁸⁵ MÜLLER, B.: Týden slovenské knihy. In: *Přítomnost*, roč. 3, 1926, č. 43, s. 686.

⁸⁶ POVAŽSKÝ, F.: Kritika na Slovensku. In: *Přítomnost*, roč. 4, 1927, č. 49, s. 782.

⁸⁷ B. M.: O slovenské kritice. In: *Přítomnost*, roč. 5, 1928, č. 27, s. 419.

ných tém sa v *Prítomnosti* často uplatňovalo prísnejšie meradlo, no v tejto chvíli je azda zásadnejšie, že na jej stránkach sa tí istí prispievatelia (napríklad F. Považský, B. Müller) mnohokrát vyjadrovali aj k spoločenskej a politickej klíme na Slovensku. Nešlo preto o autorov, ktorí by boli schopní detailne posúdiť slovenské literárne dianie, ale skôr o kultúrnospoločenských (politických) korešpondentov, ktorých články o Slovensku mali pestrý tematický záber. Azda preto povrchnosť hodnotenia slovenských reálií bola oproti čechoslovakistickej línii redakcie jedným z kľúčových argumentov zo slovenskej strany proti Peroutkovej *Prítomnosti*. S touto mienkou sa musel konfrontovať aj A. Matuška, ktorý síce v roku 1930 debutoval všeobecnou kritikou na adresu slovenskej spoločnosti, no o pár rokov neskôr zaujal pozíciu popredného prispievateľa *Prítomnosti* o úskaliach slovenského literárneho života.

F. Peroutka, alebo „stelesňovateľ *Prítomnosti*“, ⁸⁸ ako uviedol na jeho adresu J. Smrek, získal na Slovensku zlú povest' už v roku 1929, keď sa na stránkach týždenníka rozpútala známa diskusia o tzv. „slovenskom probléme“. Podnetom k nej bola stať Václava Štěcha – Matuškovho spolužiaka z pražskej Filozofickej fakulty ⁸⁹ – *Slovenský problém a slovenská literárni kritika*, ⁹⁰ pôvodne uverejnená ako recenzia knihy Jana Igora Hamaliara *Hlasy nášho východu*. V. Štěch ale presiahol literárnokritický rámec a pustil sa do všeobecných úvah o slovenskej kultúre. Intencia autora bola zrejmä: zdôvodniť unifikáciu Čechov a Slovákov na národnom princípe v duchu čechoslovakizmu a poprieť samostatnosť slovenskej kultúrnej identity. „Slovenský problém“ definoval v prvom rade ako neproduktívne prijímanie podnetov z českej kultúry, čiže ich netvorivé opakovanie, v druhom zas ako zbytočné pestovanie jazykových rozdielov. Riešenie videl v náhrade spisovnej slovenčiny češtinou. Fakt, že J. I. Hamaliar časť knihy publikoval v češtine, vnímal V. Štěch ako predzvesť budúceho vývoja česko-slovenských kultúrnych vzťahov. ⁹¹

Polemika s V. Štěchom obsahovala vyše dvadsať príspevkov len na stránkach *Prítomnosti*, počet reakcií by sa samozrejme zvýšil, pokiaľ by sme vzali do úvahy aj iné tituly (*Lidové noviny*, *Národné noviny*, *Slovák* atď.). Samotná polemika pritom neaktualizovala žiadnu novú tému, skôr ponúkla priestor pre formuláciu diferencovaných stanovísk k tzv. „slovenskej otázke“ v konkrétnej dejinnej situácii. Aktéri sporu boli veľmi rôznorodí: často išlo o Čechov, ktorí pôsobili na Slovensku po prevrate alebo o Slovákov, kto-

⁸⁸ Pozri SMREK, Ján: Frak a žlté topánky. In: *Elán*, roč. 6, 1935, č. 1, s. 1.

⁸⁹ So Štěchom absolvoval Matuška na FF UK napríklad semináre s profesorom Milošom Weingartom. V autobiografických rozhovoroch spomína: „Bolo to tak: V. Štěch – ten istý, čo v *Prítomnosti* niekedy roku 1929 napísal článok o ‚dvojrozmernosti‘ slovenskej literatúry, o jej folklórnom ráze a zaostalosti – mal na seminári čosi veľmi smiešne, smial sa, šuškal čosi a my – ešte dvaja – s ním. Weingart sa po nás díval, a keď sa mu zdalo (alebo to bolo skutočne tak), že Štěch neprestáva (hoci sme ho drgali), vyhodil ho, červený v tvári, rezolútne von“ (Pozri: VANOVIČ, Július: *Chvála a skepsa. Kniha o Alexandrovi Matuškoví*. Bratislava : F. R. & G., 2007, s. 68).

⁹⁰ ŠTĚCH, Václav: Slovenský problém a slovenská literární kritika. In: *Prítomnost*, roč. 6, 1929, č. 18, s. 279 – 282.

⁹¹ Pozri ROSENBAUM, Karol: *Vzťahy slovenskej a českej literatúry 19. a 20. storočia*. Bratislava : Obzor, 1989, s. 250 – 253. V stručnej rekonštrukcii polemiky autor spomína ešte dva závažné ohlasy na Peroutkovu stať, ktorých autormi boli L. Novomeský (*Slovensko a pán Peroutka* zverejnené v *Tvorbe*) a F. X. Šalda (*Centralism a partikularism v písemnictví našem i cizím* zverejnený v autorskom *Zápisníku* a následne v slovenskom preklade v *DAV-e*).

rých sa Štěchov postoj jednoducho dotkol. Boli medzi nimi aj prozaici Dobroslav Chrobák alebo Martin Rázus, no nechýbal ani kritik J. I. Hamaliar, ktorý sa pokúšal zdôvodniť vlastné svetonázorové voľby. Väčšinu príspevkov tvorili však listy – v tom zmysle sa jednalo o spontánnu výmenu názorov zahrnutých v textoch nepísaných na objednávku. Azda preto niet dôvodov hovoriť o akejsi celistvosti alebo uzavretosti polemiky – kým počiatočné reakcie priamo nadväzovali na Hamaliarovo gesto, neskôršie pojednávali o „slovenskom probléme“ na všeobecnejšej úrovni, mnohokrát jazykovej, keďže Štěchove argumenty sa dotkli citlivej otázky spisovnej slovenčiny. V. Štěch sa do širšej polemiky už nezapojil, no jej konečné vyznenie bolo skôr diskreditáciou jeho predstáv o možnej československej jednote (jazykovej, kultúrnej a napokon aj národnej), ktoré v roku 1929 na Slovensku pôsobili ako čechoslovakistický anachronizmus. Štěchove argumenty („*dnešní Slovensko nemá opravdových básníků*“, „*literární kritiku tvoří Čechové*“, „*není slovenské vědy*“, „*Slovensko nemělo nikdy literárních kritiku, již by vedli generace, není speciální architektury, malířství, hudby*“, „*slovenská literatura je bez české nemožná*“ a pod.)⁹² a zjavné preklepy v texte (Slovensko ako „vdova po druhu“⁹³ miesto Šaldovho „vdova po duchu“⁹⁴ alebo „Vojanský“⁹⁵ miesto „Vajanský“) svedčili skôr o nedostatku autorovej odbornej prípravy zúčastniť sa fundovanej debaty o „slovenskom probléme“. V istom slova zmysle V. Štěch ale svoj cieľ dosiahol, keďže vyvolal značný rozruch v českej a slovenskej tlači, no neobišlo sa to bez negatívnych konzekvencií pre ohlas *Přítomnosti* v slovenskom prostredí.

F. Peroutka sa pokúsil diskusiu bilancovať a vystúpil s článkom *Jen toužebné přání*,⁹⁶ v ktorom vyjadril jasný čechoslovakistický postoj. Spolu s V. Štěchom presadzoval myšlienku celorepublikového používania češtiny ako spisovného jazyka: „*Považuje-li se na Slovensku takové doufání za drzost, litují toho, ale nemohu proti tomu nic dělat, jako ostatně ani Slováci nemohou nic dělat proti našemu doufání. (...) Naše doufání není žádné téma pro mezinárodní instituce, dokud necháme své ruce v pokoji.*“⁹⁷ F. Peroutka interpretoval národnú jednotu ako základ štátnotvornosti a stability, no svoje postoje formuloval z mocenskej perspektívy. Československú národnú jednotu prezentoval ako vedecky doložený fakt, ako záležitosť budúcnosti a pokroku.⁹⁸ Priamym nadväzovaním na minulosť bol v jeho vnímaní slovenský separatizmus: „*Nerad bych, aby to vypadalo necitelně, ale pro zdraví československé otázky je dobré, že Hlinka je stár. V něm je celá minulost.*“⁹⁹ Za pretrhnutím spojiva medzi Čechmi a Slovákmi stála podľa F. Peroutku slovenská skú-

⁹² ŠTĚCH, Václav: Slovenský problém a slovenská literární kritika. In: *Přítomnost*, roč. 6, 1929, č. 18, s. 280.

⁹³ Tamže.

⁹⁴ POZRI ŠALDA, F. X.: Ležela země přede mnou, vdova po duchu... In: *Boje o zítřek*. Praha : Melantrich, 1948, s. 178 – 194.

⁹⁵ ŠTĚCH, Václav: Slovenský problém a slovenská literární kritika. In: *Přítomnost*, roč. 6, 1929, č. 18, s. 280.

⁹⁶ PEROUTKA, Ferdinand: Jen toužebné přání I. In: *Přítomnost*, roč. 6, 1929, č. 33, s. 514 – 515. / Jen toužebné přání II. In: Tamže, č. 34, s. 529 – 530.

⁹⁷ Tamže, s. 514.

⁹⁸ Je zaujímavé, že slovenskí pokrokári od myšlienky československej národnej jednoty už dávnejšie ustúpili. V českom prostredí však ako pokrokar mohol vystupovať aj zástanca čechoslovakizmu.

⁹⁹ PEROUTKA, Ferdinand: Jen toužebné přání I. In: *Přítomnost*, roč. 6, 1929, č. 33, s. 529.

senosť štátnosti s Maďarmi a poprevratové slovenské promaďarské nálady.¹⁰⁰ Problém česko-slovenskej nedôvery a vytýkania maďarofilstva v roku 1929 získal priam rukolapnú podobu, keďže polemika sa konala na pozadí politického procesu s Vojtechom Tukom obvineného zo špionáže v prospech Maďarska a vlastizrady.¹⁰¹ Peroutkovo želanie nahraďiť slovenčinu spisovnou češtinou sa opieralo o „galantné vyčkávanie“¹⁰² (ako sa na adresu Peroutkovho postoja vyjadril Martin Rázus), t. j. o predpoklad, že kultúrne zblíženie Čechov a Slovákov aj tak smeruje k zjednoteniu spisovného jazyka, respektíve že ideál národnej jednoty je uskutočniteľný vďaka snahám vychovávať mladú slovenskú generáciu v duchu čechoslovakizmu. Asimilačná sila českej (silnejšej) kultúry bola, podľa F. Peroutku, zárukou slovenského počestenia: „*Že toto rozhodnutí [voľba spisovnej češtiny miesto slovenčiny] jednou príjde, o tom nepochybujeme.*“¹⁰³ Peroutkova predstava bola ale čoskoro vyvrátená napríklad sporom o *Pravidlá slovenského pravopisu* z rokov 1931 – 1932, keď sa stalo zrejmé, že slovenská jazyková norma má pevný základ, ktorý neznesie čechizujúce tendencie.

Fakt, že F. Peroutka používal autorský plurál, svedčí prinajmenšom o tom, že na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov 20. storočia sa na českej strane sporov naďalej pracovalo s ideovým konceptom československej národnej jednoty. Slovenský kultúrny život bol pritom poznačený spormi o vlastnú orientáciu, a preto význam čechoslovakistických zásahov do širšieho slovenského ovzdušia nemožno absolutizovať. Na F. Peroutku sa často na slovenskej strane nazeralo skôr s prižmúrením oka, vytýkalo sa mu, že „*slovenské udalosti sú mu cudzie, ďaleké a s čím sa dostal do styku, formuje pod tlakom straníckych pomerov dneška*“¹⁰⁴ alebo že k slovenskej problematike pristupuje ahistoricky a nevedecky.¹⁰⁵ Peroutkova slovenská kompetencia bola síce mnohokrát spochybňovaná, avšak v širšom meradle viditeľnom pri skúmaní dobových slovenských ohlasov na *Prítomnosť* F. Peroutka naďalej rezonoval ako rešpektovaný český novinár a kvalitný publicista.¹⁰⁶

Pochybnosti voči *Prítomnosti* na slovenskej strane vyvolávalo nielen nejednoznačné vnímanie postavy šéfredaktora, ale aj spomenutá voľba autorov, ktorí sa Slovensku

¹⁰⁰ „Nikdy se už asi nedohodneme s Hlinkou. Bouřil se proti Maďarům a nikdy by se nechtěl vrátit pod jejich vládu: ale v určitém smyslu má k nim blíže než k Čechům. Žil více mezi nimi než mezi námi. Ač horlivý vlastenec, podlehl maďarskému snažení, které přetrhávalo ve Slovácích vědomí spojitosti s námi. – Maďaři jsou poraženi, ale ne docela: dokud slovenští vůdcové budou mluvit o dualismu, dotud bude maďarské dílo žít!“ (In: PEROUTKA, Ferdinand: Jen toužebné přání I. In: *Prítomnost*, roč. 6, 1929, č. 33, s. 529).

¹⁰¹ Pozri napríklad LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej – ROGUEOVÁ, Jaroslava – VAŠŠ, Martin: *Slováci vo víre tridsiatych rokov: druhé desaťročie Československej republiky* (Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov, XII b). Bratislava : Literárne informačné centrum, 2014, s. 37 – 49.

¹⁰² RÁZUS, Martin: Peroutkovo jen toužebné přání. In: *Prítomnost*, roč. 6, 1929, č. 38, s. 596.

¹⁰³ PEROUTKA, Ferdinand: Jen toužebné přání I. In: *Prítomnost*, roč. 6, 1929, č. 33, s. 530.

¹⁰⁴ ČULEN, Konstantín: Historik, který nepochopil. In: *Nový svět*, roč. 9, 1934, č. 4, s. 9.

¹⁰⁵ Pozri: VARSÍK, Branislav: Štefánikova smrt', Ferdinand Peroutka a vedecká pravda. In: *Politika*, roč. 3, 1933, č. 23 – 24, s. 266 – 268.

¹⁰⁶ „Ved' Vás rád mám v článkoch, kde sa nami nezaobráte, kde ste pravým publicistom demokracie. Prečo o nás tak triezvo nepíšete ako o inom a iných? Prečo sme si tak – Vy nám a my Vám proti srsti? Ved' dobré píšete, ako dobrý Čech, ale nie ako dobrý Slovan. V našich záležitostiach i tá Vaša dobrá demokracia pokulháva“ (Mladý Slovák nám píše – otázky a odpovedi. In: *Prítomnost*, roč. 12, 1935, č. 4, s. 62).

buď pravidelne, alebo nárazovite venovali. Nešlo len o nedostatok kompetencií posudzovať slovenské kultúrne dianie v celej jeho komplexnosti a šírke. Medzi prispievateľmi boli totižto napríklad Václav Štěch, Ján Igor Hamaliar a Juraj/Jiří Šujan,¹⁰⁷ ktorý sa do širšieho povedomia českej a slovenskej verejnosti dostal ako autor viacerých monografií o Milanovi Rastislavovi Štefánikovi.¹⁰⁸ Treba však v kontexte J. Šujana, V. Štěcha a J. I. Hamaliara spomenúť jednu podstatnú filiáciu, ktorej sa Matuškov polemické gesto predsa vymyká – a to angažovanosť uvedených autorov v prospech myšlienky československej jednoty. Odtiaľto pramenil aj všeobecný predpoklad, že voľbu autorov určoval F. Peroutka podľa vlastných ideologicko-politických preferencií.

Po zavŕšení polemiky o „slovenskom probléme“ sa V. Štěch na stránky *Přítomnosti* vrátil rozsiahlou recenziou na slovenskú knihu, tentoraz na prvý zväzok Šujanovej monografie *Milan Rastislav Štefánik, Vek mladosti* vydanej Leopoldom Mazáčom v Prahe v roku 1929.¹⁰⁹ Knihu mladého slovenského autora prijal V. Štěch ako opätovný dôkaz rýchleho vyriešenia „slovenského problému“ – J. Šujan sa totižto venoval Štefánikovej angažovanosti v prospech čechoslovakizmu a z tejto ideologickej pozície pracoval aj s námetom. „*Listujme touto knihou opatrně, protože Šujanové, Hamaliarové, Galíkové a Bednárové především¹¹⁰ jednou – až uzraje čas – skutečně vyřeší ,veru ťažký problém‘ slovenský.*“¹¹¹ V tom zmysle Šujanova monografia poslúžila V. Štěchovi k zopakovaniu myšlienky počesťiť slovenskú kultúru, ktorá napriek verejnej diskreditácii ostala v tej istej podobe, čím nadobudla nielen ideologicky príznakový, ale aj dogmatický ráz.

O podobe diskurzu o kultúrnych aspektoch „slovenskej otázky“ v *Přítomnosti* a o širšej recepcii týždenníka na Slovensku by sa nemalo uvažovať len v rámci zrážky slovenského a českého nacionalizmu. „Slovenský problém“ upriamil pozornosť slovenskej verejnosti na Peroutkovu čechoslovakistickú orientáciu. No o „slovenských veciach“ *Přítomnost* písala mnohokrát kriticky a konfrontačne, nezávisle na tom či autorský subjekt dával najavo sklony k čechoslovakistickej orientácii alebo nie. To znamená, že Matuškov nekompromisný a negativistický postoj zapadol do širšieho diskurzívneho kontextu časopisu. Polemika o A. Matuškovi z roku 1935 bola pritom ohlasom dlhodobého, negatívneho rezonovania časopisu v slovenskom prostredí. Jej celkový charakter často určovali dve argumentačné línie: prvá proti Peroutkovi, druhá proti Matuškovi, pričom obaja aktéri sporu boli navzájom mimoriadne prepojení.

V anonymnej glose v *Slovenských pohľadoch* zazneli tieto slová: „*V pražskom neodvislom týždenníku Přítomnost zavše vyjde článok o slovenských veciach, ktorý vyvoláva búrku ohlasov. Tak to býva s niektorými článkami z tohto týždenníka o slovenských politických veciach a rovnako i s článkami o veciach literárnych. V poslednom čase redak-*

¹⁰⁷ Ako Jiří Šujan autor písal články pre Peroutku, Štefánikovu monografiu publikoval ale pod menom Juraj Šujan. Pozri napríklad: ŠUJAN, Jiří: Slovenské studentstvo nejde s českými fašisty. In: *Přítomnost*, roč. 11, 1934, č. 11, s. 166; Zase literární aféra na Slovensku. In: Tamže, č. 22, s. 341 – 342; Kam jde mladé Slovensko. In: Tamže, č. 52, s. 821 – 822.

¹⁰⁸ Pozri ŠUJAN, Juraj: *Milan Rastislav Štefánik, Vek mladosti*. Praha : L. Mazáč, 1929; *Milan R. Štefánik v Detvane*. Martin : Matica slovenská, 1932; *Mladý Štefánik a Mladé Slovensko – pokus o rozbor jedné tradice*. Praha : Orbis, 1932.

¹⁰⁹ Pozri ŠTĚCH, Václav: Slovenský problém a Štefánik. In: *Přítomnost*, roč. 6, 1929, č. 41, s. 650 – 652.

¹¹⁰ Tým zrejme V. Štěch nadviazal na čechoslovakisticky orientovaných autorov.

¹¹¹ Tamže, s. 650.

cie slovenských časopisov odmietli uverejniť niektoré príspevky A. Matušku, *musel ich uverejniť v Přítomnosti*.¹¹² Literárne polemiky A. Matušku boli teda považované za súčasť širšej tendencie znehodnocovať „slovenské veci“ v pražskom časopise. Sotva niekoľkoriadková glosa podáva stručný prehľad odmietavých argumentov voči A. Matuškovu a *Přítomnosti* a F. Peroutkovi súčasne. Fakt, že F. Peroutka uverejnil Matuškovy texty, bolo podľa autora dôkazom, že šéfredaktor „*nenazrel intímnejšie do nášho [slovenského] literárneho života*“,¹¹³ že ponúkal priestor najmä kritike („*Přítomnost (...) bola neraz i eldorádom takých kritikov a sudcov Slovenska, ktorí si trúfali iba v Přítomnosti sa ozvať a trúsiť svoje rozumy*“¹¹⁴) a napokon, že v článkoch o slovenskej tematike sa uplatňujú kritériá vyňaté z českého prostredia („*teda i redaktor Přítomnosti, ak chce Slovensko poznať, nesmie len duchaplničiť, všetko slovenské posudzovať per analogiam českého*“¹¹⁵).

Rovnaké východisko je možné sledovať aj v známom článku J. Smreka *Frak a žlté topánky* uverejnenom v roku 1935 v *Eláne*.¹¹⁶ „Frak“ vystihoval podľa J. Smreka nepopierateľnú žurnalistickú kvalitu časopisu, no „žlté topánky“, čiže články so slovenskou tematikou, boli neprístojným, nevhodným atribútom, ktorý „kazil všeobecný dojem“. V súvislosti s uverejnením Matuškových *Portrétov slovenských spisovateľov* a článku *Usmernenie v slovenskej literatúre* vzniesol J. Smrek na adresu F. Peroutku niekoľko zásadných výhrad. V prvom rade to bola opätovná výčitka neznalosti slovenských reálií („*čo je v článku toho mladého človeka, tomu p. Peroutka valne nerozumie*“¹¹⁷). Ďalej to bola náklonnosť k zverejňovaniu „*originálnych senzacností*“¹¹⁸ a očierňovanie slovenskej literatúry v českom prostredí („*kedy sme v Přítomnosti našli i niečo kladné o slovenskom literárnom živote? Či sa ona aspoň niekedy namáhala vecne informovať svojich českých čitateľov o ozajstných hodnotách slovenskej literatúry?*“¹¹⁹). Všeobecné pripomienky presahovali aj do oblasti žurnalistickej etiky. Podľa J. Smreka bolo totižto neetické ponúkať A. Matuškovu publikačný priestor, keďže to svedčilo o nedostatku zodpovednosti redaktora za kvalitný obsah časopisu. A. Matúška zavádzal, ponúkal „*prázdnu slamu*“, a to aj napriek tomu, že „*miestami sa v kritike zatúlalo i lepšie zrno*“.¹²⁰ Kritiku J. Smrek viedol z pozície partnera – šéfredaktora a propagátora slovenskej literatúry v českom prostredí. No pravdepodobne išlo aj o reakciu autora, ktorého A. Matúška v *Portrétach* predstavil ako básnika druhoradej kvality („*verš dostáva banálnu melódiu, poézia sa mení na naháňanie rýmov*“¹²¹). Z tohto pohľadu malo Smrekovo konanie aj osobný charakter,¹²² no

¹¹² Peroutkova kapitola. In: *Slovenské pohľady*, roč. 51, 1935, č. 12, s. 723, podč. M. B.

¹¹³ Tamže, s. 724.

¹¹⁴ Tamže.

¹¹⁵ Tamže.

¹¹⁶ SMREK, Ján: *Frak a žlté topánky*. In: *Elán*, roč. 6, 1935, č. 1, s. 1.

¹¹⁷ Tamže.

¹¹⁸ Tamže.

¹¹⁹ Tamže.

¹²⁰ Tamže.

¹²¹ Pozri MATUŠKA, Alexander: *Dielo I*. Bratislava : Tatran, 2010, s. 105.

¹²² Na iný osobný rozmer upozornil článok podpísaný skratkou Jdv (jednalo sa o Josefa Dvořáka) publikovaný v *Robotníckych novinách*. Podľa autora bol negatívny prístup Smreka k Matuškovu nepriamou obaranou J. E. Bora. Autor obhajoval články A. Matušku v *Přítomnosti*. Pozri: Jdv: Ján Smrek kontra Přítomnost. In: *Robotnické noviny*, roč. 32, 1935, č. 229, s. 6.

problémové jadro príspevku spočívalo v pokuse relativizovať význam Matuškovkej kritiky a paralelne aj *Přítomnosti* v diskusii o slovenskom literárnom alebo celkovo kultúrnom diani.

F. Peroutka reagoval v *Přítomnosti* na Smrekov článok rozsiahlou staťou *Nevíte o někom, kdo rozumí Slovensku?*¹²³ Matuškovce texty zhodnotil ako zásadný významový posun v modernizácii slovenskej literárnej kritiky a interpretoval ich ako nadväzovanie na českú tradíciu, predovšetkým literárnokritickú aktivitu F. X. Šaldu. Použil iné kritériá hodnotenia než ostatní polemizujúci (modernosť a sviežosť Matuškovho gesta), no bránil aj kvalitu vlastného časopisu. Článok mal nielen sebaobranný charakter, ale bol i vyjadrením jednoznačnej podpory A. Matušku (spomedzi dobových pozitívnych ohlasov azda kľúčovej vzhľadom na Peroutkovo renomé v Čechách): „*Odpustíte, ale je zaručeno, že p. Matuška píše inteligentněji. Vůbec je jeho styl mnohem lepší než styl jeho odpůrců.*“¹²⁴ Príčinu odmietania Matuškových článkov videl F. Peroutka v špecifiku slovenského kultúrneho prostredia (uzavretosť, konzervatívnosť, vzájomná zhovievavosť, familiárnosť a pod.), čím nadviazal na argumenty, ktoré slovenskí pokrokári vnášali proti konzervatívcovi: „*Pan Tido J. Gašpar vydal nedávno heslo k slovenským spisovatelům: ‚Dajme sa dokopy!‘ Ale p. Matuška nerozumí znamení času, který staví celek nad individuum, a do kopy se nedal. Nyní jest mu za trpěti, neboť ostatní se vskutku dali do kopy a jejich ofensiva proti tomu, kdo se do kopy nedal, funguje znamenitě.*“¹²⁵ Diskusiu takto preniesol na inú rovinu – kým J. Smrek sa pohyboval v rámcoch česko-slovenských kultúrnych vzťahov (t. j. narážal na propagovanie negatívneho obrazu slovenskej literatúry v českom kontexte), F. Peroutka sa zameral na všeobecnú kvalitu literárneho textu. O próze Tida J. Gašpara Peroutka napríklad konštatoval: „*Neboť to se nelíbí nejen p. Matuškoví, nýbrž nám všem. A komu se to nelíbí, má podle našeho mínění zdravý cit pro literaturu. A nemá to vůbec co dělat se Slovenskem, protože tyto věty by byly falešné a špatné i v portugalsčině. Pan Matuška se ošklíbal spravedlivě.*“¹²⁶ F. Peroutka apeloval na vnímanie Matuškovho gesta ako moderného (nového), pričom kauzu interpretoval ako zrážku slovenskej kultúrnej zaostalosti s českým (alebo pochádzajúcim z českých zdrojov) pokrokárstvom.

Z uvedených poznámok je azda dostatočne zrejmé, že obe strany sporu sa nevyhli stereotypným interpretáciám. Milan Pišút, ktorý reagoval na polemiku medzi J. Smrekom a F. Peroutkom článkom *Slovenská literatura a její kritikové*,¹²⁷ predpoklad o slovenskej zaostalosti označil za „*dosti běžný názor české inteligence*“.¹²⁸ Vnímali ho ako zavádzajúci a nepresný, vyplývajúci z nedostatočnej reflexie Slovenska v českom kultúrnom prostredí. *Přítomnost* – pre slovenských spisovateľov menej kompetentná ako ich vlastné časopisy¹²⁹ – presadzovala podľa M. Pišúta ustálený stereotyp slovenskej (kultúrnej) menejcennosti. V tom zmysle sa v polemikách o F. Peroutku a A. Matušku jednalo o „psy-

¹²³ PEROUTKA, Ferdinand: Nevíte o někom, kdo rozumí Slovensku? In: *Přítomnost*, roč. 12, 1935, č. 47, s. 737 – 739.

¹²⁴ Tamže, s. 738.

¹²⁵ Tamže.

¹²⁶ Tamže.

¹²⁷ PIŠÚT, Milan: Slovenská literatura a její kritikové. In: *Přítomnost*, roč. 12, 1935, č. 48, s. 767 – 768.

¹²⁸ Tamže, s. 768.

¹²⁹ Tamže.

chologický moment“: „požadavek parity ve všech věcech slovenských vůči českým.“¹³⁰ Matušková pražská perspektíva korešpondovala podľa M. Pišúta so stereotypnou reprezentáciou Slovenska ako kultúrnej periférie v českom prostredí. M. Pišút však tvrdil, že „slovenské umění nemůžeme hodnotit správně z prostředí, na které nebylo zaměřeno, a proto také někdy ta nedorozumění v hodnocení“.¹³¹ A. Matuška sa však priam programovo pokúšal nastoliť prísne hodnotiace kritériá na slovenskú kultúru a literatúru. Smrek túto snahu relativizoval a označil kritikove polemiky za „produkty slovného clownovstva“.¹³² Koniec koncov, A. Matuška bol v tridsiatych rokoch obviňovaný nielen z nadmernej štylizácie a prepriateho verbalizmu, ale aj z ľavicového fanatizmu¹³³ a sympatií k čechoslovakizmu.¹³⁴ V týchto intenciách sa pochopiteľne pohybovali aj ohlasy na Matuškovu texty publikované v *Přítomnosti*, pričom samotná spolupráca s F. Peroutkom v slovenskom kultúrnom prostredí vzbudzovala skôr negatívnu asociáciu.

Matuškovu pozíciu v slovenskom diskurze o kultúrnom rozmere „slovenskej otázky“ oslabovala takto aj voľba prostredia, s ktorým spolupracoval. Spolupodieľať sa na písaní článkov o slovenskej literatúre v *Přítomnosti* znamenalo prísť na slovenskej strane sporov o dôveryhodnosť, paktovať s nežiaducou stranou konfliktu. „*Nechcem byt' hru-biansky*,“ písal zaujato Peter Prídavok na stránkach *Nového sveta*, „*a hoci ako Slovák by som po tom všetkom, čo pán Peroutka o Slovensku a Slovákoch popísal, mal právo byt' i nezdvorilým, osobne proti nemu nič nemám, a preto sa radšej zdržím a nepoviem čím nazýva pána Peroutku v duchu veľká väčšina Slovákov*“.¹³⁵ Matušková účasť na spoluvytváraní slovenskej línie v *Přítomnosti* bola ale kľúčová – kritik sa totižto, chtiac-nechtiac, stal okrem iného aj spoluúčastníkom snáh redakcie diskvalifikovať tú časť slovenskej (spisovateľskej) politickej elity (t. j. konzervatívnu, národne orientovanú a pod.), ktorá si vymáhala jedinečné právo reprezentovať Slovákov a podmieňovala vývin slovenskej kultúry otázkami nacionálneho charakteru.

PRAMENE

B. M.: O slovenské kritice. In: *Přítomnost*, roč. 5, 1928, č. 27, s. 419.

¹³⁰ Tamže.

¹³¹ Tamže.

¹³² SMREK: Ján: Frak a žlté topánky. In: *Elán*, roč. 6, 1935, č. 1, s. 1.

¹³³ „Fanatický komunista a zúrivý protivník všetkého duchovného a kresťanského v duchu svojho učiteľa F. Nietzscheho“ (Ide o príspevok J. E. Bora v časopise *Pero*. Pozri: Dialóg kritiky s kritikou. In: *Slovenská literatúra*, roč. 17, 1970, č. 1, s. 103).

¹³⁴ „Keďže Přítomnost platí pomerne veľmi dobrý riadkový honorár, pousiloval sa mladý Matuška napísať toho mnoho. Istému druhu českej tlače neobyčajne sa páči, keď tých kultúrnych mostov slovenských je čím menej, lebo i toto sa na druhej strane pokladá za prácu v prospech československej vzájomnosti, a preto vdáčne dali Matuškovu miesto i honorár. Lebo práca, na ktorú sa mladý slovenský študent podujal, je práca pre české ruky trochu špinavá a riskantná, a napokon: kydať niekomu na hlavu hnoj, k tomu netreba gazdu, na to stačí paholok. Paholok sa za peniaze vždy nájde“ (Komentár dr. K. Záhorského z nacionalistického týždenníka *Slovák*. Pozri: Dialóg kritiky s kritikou. In: *Slovenská literatúra*, roč. 17, 1970, č. 1, s. 104).

¹³⁵ PRÍDAVOK, Peter: Neviete o niekom, kto by poradil pánu Peroutkovi? In: *Nový svet*, roč. 10, 1935, č. 44, s. 9.

- CHMEL, Rudolf (ed.): *Kongres slovenských spisovateľov 1936*. Bratislava : Tatran, 1986.
- CHORVÁTH, Michal: Dajme sa dokopy. In: *Cestami literatúry*. Zv. 1. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1979, s. 135 – 137.
- CHORVÁTH, Michal: Je potrebný – je možný? Kongres slovenských spisovateľov. In: CHMEL, Rudolf (ed.): *Kongres slovenských spisovateľov 1936*. Bratislava : Tatran, 1986, s. 8 – 15.
- CHROBÁK, Dobroslav: Dva letmé pohľady za záclonu. In: *Elán*, roč. 1, 1930, č. 4, s. 6.
- CLEMENTIS, Vladimír: Prítomnosť sa zaujíma o Slovensko. In: *DAV*, roč. 6, 1933, č. 11 – 12, s. 158 – 159.
- ČULEN, Konštantín: Historik, ktorý nepochopil. In: *Nový svet*, roč. 9, 1934, č. 4, s. 8 – 9.
- Dialóg kritiky s kritikou. In: *Slovenská literatúra*, roč. 17, 1970, č. 1, s. 102 – 116.
- GAŠPAR, Tido J.: O čom je reč? In: *Nový svet*, roč. 10, 1935, č. 3, s. 5.
- GAŠPAR, Tido J.: Dajme sa do kopy! In: *Pero*, roč. 1, 1932, č. 2, s. 1 – 2.
- GAŠPAR, Tido J.: Dales. In: *Elán*, roč. 2, 1932, č. 5, s. 1 – 3.
- GAŠPAR, Tido J.: Triedenie duchov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 48, 1932, č. 7 – 8, s. 496 – 502.
- GAŠPAR, Tido J.: Živá literatúra. In: *Pero*, roč. 2, 1934, č. 10, s. 1 – 2.
- GERALDINI, Koloman – HLBINA, Pavol Gašparovič, korešpondencia, LA SNK, sign. 169 B 15.
- HEINZ, František: Jak si počínati na Slovensku. In: *Prítomnosť*, roč. 1, 1924, č. 16, s. 242 – 244.
- HLBINA, Pavol Gašparovič: Literárna družina Postup. In: *Elán*, roč. 4, 1933, č. 2, s. 4.
- JDV: Ján Smrek kontra Prítomnosť. In: *Robotnícke noviny*, roč. 32, 1935, č. 229, s. 6.
- JELŠOVSKÝ, Josef: Slovenský problém (dopisy). In: *Prítomnosť*, roč. 6, 1929, č. 23, s. 366.
- MATUŠKA, Alexander: *Dielo I*. Bratislava : Tatran, 2010.
- MATUŠKA, Alexander: *Dielo IV*. Bratislava : Tatran, 2014.
- Mladý Slovák nám píše – otázky a odpovedi. In: *Prítomnosť*, roč. 12, 1935, č. 4, s. 62.
- MÜLLER, B.: Týden slovenské knihy. In: *Prítomnosť*, roč. 3, 1926, č. 43, s. 685 – 686.
- MÜLLER, B.: Chyby Čechů a chyby Slováků. In: *Prítomnosť*, roč. 1, 1924, č. 42, s. 659 – 661.
- PAŇÁK, Fero: Marx a kresťanský svetový názor. In: *LUK*, roč. 2, 1931, č. 7 – 10, s. 147 – 148.
- PEROUTKA, Ferdinand: Jen toužebné přání I. In: *Prítomnosť*, roč. 6, 1929, č. 33, s. 514 – 515.
- PEROUTKA, Ferdinand: Jen toužebné přání II. In: *Prítomnosť*, roč. 6, 1929, č. 34, s. 529 – 530.
- PEROUTKA, Ferdinand: Nevíte o někom, kdo rozumí Slovensku? In: *Prítomnosť*, roč. 12, 1935, č. 47, s. 737 – 739.
- Peroutkova kapitola. In: *Slovenské pohľady*, roč. 51, 1935, č. 12, s. 723.
- PIŠŮT, Milan: Slovenská literatura a její kritikové. In: *Prítomnosť*, roč. 12, 1935, č. 48, s. 767 – 768.
- POVAŽSKÝ, F.: Kritika na Slovensku. In: *Prítomnosť*, roč. 4, 1927, č. 49, s. 781 – 782.
- PRÍDAVOK, Peter: Bastardná literatúra. In: *Nový svet*, roč. 8, 1933, č. 13, s. 8.
- PRÍDAVOK, Peter: Neviete o niekom, kto by poradil pánu Peroutkovi? In: *Nový svet*, roč. 10, 1935, č. 44, s. 8 – 9.
- PRÍDAVOK, Peter: Pražská tlač a Slováci. In: *Nový svet*, roč. 9, 1934, č. 7, s. 8.
- RÁZUS, Martin: Peroutkovo jen toužebné přání. In: *Prítomnosť*, roč. 6, 1929, č. 38, s. 595 – 597.
- RYBÁK, Josef: Bratislavsky bauhaus. In: *DAV*, roč. 4, 1931, č. 2, s. 11 – 12.
- RYBÁK, Josef: Literární Slovensko staré a hlavně nové. In: *Prítomnosť*, roč. 3, 1926, č. 4, s. 55 – 56.
- SMREK, Ján: Frak a žlté topánky. In: *Elán*, roč. 6, 1935, č. 1, s. 1.
- SMREK, Ján: O solidaritu. In: *Elán*, roč. 2, 1931, č. 1, s. 1.
- ŠTĚCH, Václav: Slovenský problém a slovenská literární kritika. In: *Prítomnosť*, roč. 6, 1929, č. 18, s. 279 – 282.
- ŠTĚCH, Václav: Slovenský problém a Štefánik. In: *Prítomnosť*, roč. 6, 1929, č. 41, s. 650 – 652.
- ŠUJAN, Jiří: Kam jde mladé Slovensko. In: *Prítomnosť*, roč. 11, 1934, č. 52, s. 821 – 822.
- ŠUJAN, Jiří: Slovenské studentstvo nejde s českými fašisty. In: *Prítomnosť*, roč. 11, 1934, č. 11, s. 166.
- ŠUJAN, Jiří: Zase literární aféra na Slovensku. In: *Prítomnosť*, roč. 11, 1934, č. 22, s. 341 – 342.
- VARSÍK, Branislav: Štefánikova smrť, Ferdinand Peroutka a vedecká pravda. In: *Politika*, roč. 3, 1933, č. 23 – 24, s. 266 – 268.
- ŽARNOV, Andrej: Za porozumenie v riši ducha. In: *Elán*, roč. 5, 1935, č. 10, s. 1 – 2.
- ŽARNOV, Andrej: Zbytočné triedenie duchov. In: *Pero*, roč. 2, 1933, č. 1, s. 5.

LITERATÚRA

- BOURDIEU, Pierre: *Pravidla umění. Vznik a struktura literárního pole*. Brno : Host, 2009.
- CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava : Tatran, 1991.
- LETZ, Róbert – PODOLEC, Ondrej – ROGUEOVÁ, Jaroslava – VAŠŠ, Martin: *Slováci vo víre tridsiatych rokov: druhé desaťročie Československej republiky (Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov, XII b)*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2014.
- LIPTÁK, Ľubomír: *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava : Kalligram, 1999.
- PAPOUŠEK, Vladimír a kol.: *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1924 – 1934. Zv. 2*. Praha : Academia, 2014.
- PICHLER, Tibor: *Etnos a polis. Zo slovenského a uhorského politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2011.
- ROSENBAUM, Karol: *Vzťahy slovenskej a českej literatúry 19. a 20. storočia*. Bratislava : Obzor, 1989.
- VANOVIČ, Július: *Chvála a skepsa. Kniha o Alexandrovi Matuškovi*. Bratislava : F. R. & G., 2007.
- VAŠŠ, Martin: *Slovenská otázka v 1. ČSR (1918 – 1938)*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2011.

Mgr. Magdalena Bystrzak
Katedra stredoevropských štúdií FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha
ČR
e-mail: bystrzak.magdalena@gmail.com